

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

DÜZENLİ VE DÜZENSİZ BİR DİYALEKTİK İÇİNDE OPTİK SANAT

Elifnur OKTA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

DÜZENLİ VE DÜZENSİZ BİR DİYALEKTİK İÇİNDE OPTİK SANAT

Elifnur OKTA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

DÜZENLİ VE DÜZENSİZ BİR DİYALEKTİK İÇİNDE OPTİK SANAT

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Engin ESEN

Yazar: Elifnur OKTA

ÖZ

Doğada yer alan her şey insan zihninde imgeler yoluyla belirirler, söz konusu bu imgeler dış dünyadaki görünümünün öznel soyutlamalarıdır. Doğada yer alan nesnelere sistematik bir biçimde belirli bir düzen içinde kuruluyor olsa dahi akıldaki imgeler ve fiziksel imgeler bu bağlamda örtüşmeyebilirler. Yaşam dinamizm üzerine kuruludur ve imgeler gündelik algıda dinamiktirler. Bu imgeleri sanat ile kurma meselesi sanatın başlıca uğraşlarından birisi olmuştur. Sanat tarihine bakılacak olursa Op art da bu kurulumda yüksek kontrastlara dayanan bir kompozisyon dili geliştirmiştir.

Op art ortaya çıktığı tarihte döneminde üretilen diğer sanat yapma yöntemlerine kıyasla ve farklı bir söylemle dikkatleri üzerine çekmiştir. Op art gözün algılama ilkelerinden yola çıkarak izleyicinin doğrudan yapıya katılmasını hedefleyen bir üretim biçimidir. Görsel yanılsamalar yaratan op art gözün algılama ilkeleri üzerinde durmuş, buradan yola çıkarak izleyicinin doğrudan yapının içine katıldığı, görsel yanılsamalar yaratan, dinamik ve hareketi kullanarak gözün ve aklın sınırlarını zorlayan, illüzyon etkisi güçlü eserler ortaya koymuştur. Sanatçı gördüğü dünyayı değil de algıladığı dünyayı görselleştirme eğilimindedir. Bu arzunun, nesnenin arkasındaki gerçekliği ortaya çıkarma ihtiyacından kaynaklandığı fikri ileri sürülebilir. Düzenli ve Düzensiz Bir Diyalektik İçinde Optik Sanat adlı tez Optik Sanat konusunu ele almaktadır. Görüntü Enflasyonuna Karşı Alternatif Arayışlar başlığı altında üretilen sanat eserleriyle ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tez kapsamında normal şartlarda gerçekleşen görme eyleminde dinamik bir şekilde yan yana bulunan imgeler düzenli ve düzensiz olarak dağıldıkça optik manipülasyon yöntemleriyle dengesiz bir alana çekilmeye çalışılarak eserler arasında bir diyalektik kurulacaktır. Bu tezde Sanat tarihi ve farklı sanat disiplinlerinin buradaki kavramlarla kurduğu ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Görsel yanılsama, görsel algı, illüzyon, dinamizm, sistematik yapı, optik.

OPTICAL ART IN A BALANCED AND UNBALANCED DIALECTIC

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi ENGİN ESEN

Author: Elifnur OKTA

ABSTRACT

Everything in nature appears in the human mind through images; these images are subjective abstractions of the appearances in the outside world. Even if objects in nature are systematically established in a certain order, mental images and physical images may not coincide in this context. Life is based on dynamism and images are dynamic in daily perception. The issue of establishing these images through art has been one of the main pursuits of art. If we look at the history of art, Op art has also developed a composition language based on high contrasts in this installation.

At the time of its emergence, op art attracted attention with a different discourse compared to other art-making method in its period. Op art is a form of production that aims to directly involve the audience, based on the perception principles of the eye. Op art, which creates visual illusions, focused on the perception principles of the eye, created works with a strong illusionary effect, creating visual illusions in which the audience directly participates in the work, pushing the limits of the eye and mind by using dynamics and movement. The artist tends to visualize the world he/she perceives rather than the world he/she sees. It can be argued that this desire arises from the need to reveal the reality behind the object. The thesis titled Optical Art in a Regular and Irregular Dialectic deals with in the context of Optical Art. Relationships of art has been tried to be explained with works produced under the title of Alternative Searches Against Image Inflation. Within the scope of this thesis, a dialectic will be established between the works by trying to pull them into an unstable area with optical manipulation methods, as the images that are dynamically side by side in the act of seeing under normal conditions are dispersed regularly and irregularly. In this thesis, the relations between art history and different art disciplines with the concepts here have been tried to be explained.

Keywords: Visual illusion, visual perception, illusion, dynamism, systematic structure, optical.

TEŞEKKÜR

Lisans eğitiminde, eğitim süresince bana desteklerini esirgemeyen saygıdeğer atölye hocam Prof. Hüsnü DOKAK'a, tez çalışmamda yardımlarını ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgi ve deneyimleriyle ufkumu açan, beni sabırla dinleyip her daim her düşüncemde yanımda olan ve bu tezin oluşum aşamasında çok büyük emeği geçen saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Engin ESEN'e sonsuz teşekkürler...

Bu tezi tez süresince yanımda olan değerli aileme, araştırmamı, araştırmayı yürüttüğüm süreçte, 10 Aralık 2021 tarihinde kaybettiğim sevgili babam Salih Okta 'ya ithaf ederim. Tez yazma sürecinde, fiziken yanımda olmasa bile, gücümü her zaman babamdan ve onun bitimsiz, koşulsuz sevgisinden aldım. Bu çalışmayı onun sevgisiyle harmanlayarak ve ondan aldığım kuvvet ile tamamlamış bulunmaktayım. Araştırma sürecinde, benim en büyük zenginliğim olan aileme, annem Edibe OKTA, kardeşim Ahsen OKTA ve sevgili dedem Erdoğan ŞEN'e bana maddi manevi vermiş oldukları destekler için sonsuz teşekkürler...

Hem tez sürecim boyunca hem de hayatım boyunca verdiğim her karara saygı duyup, yanımda olan canım kardeşim Ahsen OKTA; 8 yıllık lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca her sergimde ayrı bir heyecanla koşturup bana vermiş olduğun tüm desteklerin için sana minnettarım. İyi ki hayatımdasın. Birlik ve beraberliğimizin hayat boyu sürmesi dileğiyle. En büyük teşekkürlerim de sana...

Eğitim hayatımın en başından bu yana bu tezin ana fikrini bana sunmuş olan ve beni bu yolda en çok destekleyen canım eşim...Bu süreçte zaman zaman fiziken yanımda olamasa bile düşünceleri ve fikirleri ile bana ön ayak olan ve tezimin son demlerinde kısıtlı vakit içerisinde bana yazım sürecinde yönlendirmelerde bulunan, manevi desteğini her zaman hissettiğim can yoldaşım, arkadaşım, müstakbel eşim; Deniz ŞAKAR' a teşekkürlerimi borç bilirim.

Tez sürecimin başlarında olmasa bile tez bitirme aşamasında gerek sanatsal çalışmalarında çok büyük emeği geçen gerekse tez bitirme sergisine hazırlık sürecinde her zaman desteğini benden esirgemeyen ve bu yolda yanımda durarak beni her daim destekleyen sevgili arkadaşlarım Sümeyye CİNCİOĞLU' na, Kerem ŞAHİN' e ve Mustafa CANTÜRK' e sonsuz şükran ve minnetlerimi sunuyorum... İyi ki varsınız...

Ve son olarak hayatıma bir şekilde dokunmuş olan ve hayatımda varlığıyla beni mutlu eden,

isimlerini buraya sığdıramadığım sevgili arkadaşlarım ve ailemde en yakınlarım oldukları için şükrettiğim insanlar... Sizlere de kocaman teşekkürlerimi sunuyorum...

Bu tezi, eğitimimde her zaman desteğini benden esirgemeyen, sanat hayatına adım atmamı sağlayan, hayatım boyunca verdiğim her zorlu kararda ve süreçte yanımda olan, beni dinleyen, en iyiye, en güzele, en doğruya yönlendiren, varlığından sonsuz güç aldığım yoldaşım, arkadaşım, öğretmenim, dostum, bütün kelimelerin bende karşılık bulduğu canım babam Salih ÖKTÜ' ya ithaf ediyorum.

Her daim yerin kalbimde ve o boşluğun hiçbir zaman dolmayacak ...

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	v
GÖRSEL DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: PLASTİK SANATLARDA İLLÜZYON VE ALDATMANIN KISA TARİHİ.....	15
2.1. GÖRSEL İLLÜZYON YARATMADÜŞÜNCESİ.....	19
2.2. OPTİK İLLÜZYON SINIFLANDIRMALARI.....	23
2. BÖLÜM: GÖRÜNTÜ ENFLASYONUNA KARŞI ALTERNATİF ARAYIŞLAR: İLLÜZYON EKSENİNDE KİŞİSEL UYGULAMALAR.....	26
SONUÇ.....	41
KAYNAKLAR.....	43
ETİK BEYAN.....	45
YÜKSEK LİSANS TEZİ ORIJİNALLİK RAPORU.....	46
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT.....	47
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	48

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Gizah piramitleri.....	3
Görsel 2. Conimbriga Harabeleri, Roma Dönemi Mozaikleri.Conimbriga harabeleri, Portekiz, 2008...	4
Görsel 3. Pablo Picasso, <i>Guernica</i> , Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1937.....	7
Görsel 4. Paul Cézanne, <i>Sainte-Victoire Dağı</i> , Tuval Üzerine Yağlıboya, 78 x 99 cm, Hermitage Müzesi, St. Petersburg, Fransa, 1892-1895.....	9
Görsel 5. Silvia Ricopa (solda) ve Olinda Silvano (sağda) Direniş Sanatları'ndaki kené duvar resimlerinin önünde. Ali'na İlyasova'nın fotoğrafı.....	10
Görsel 6. Victor Vasarely, <i>Vega-Nor</i> , 200 x 299 cm. Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1969.....	14
Görsel 7. Andrea Mantegna, <i>Camara Degli Sposi</i> , Mural, 1474.....	15
Görsel 8. Hans Holbein, <i>Elçiler</i> ,Tuval Üzerine Yağlı Boya, 207 x 209 cm. 1533.....	16
Görsel 9. Hans Holbein, <i>Elçiler (Ayrıntı)</i> , Tuval Üzerine Yağlı Boya, 207 x 209 cm. 1533.....	17
Görsel 10. Simpsonslar M.C Escher'in göz yanılmasına yönelik mimari resimlerinin benzerlerini üç boyutlu olarak kurguladı.....	18
Görsel 11. Lee Wagstaff, <i>Samaryum</i> , 75 x 55 cm. Serigrafi baskı, 2023.....	20
Görsel 12. Lee Wagstaff, <i>The Mermaid</i> , oil on jüte (jüt yağı), 60x80 cm, 2018.....	21
Görsel 13. Pere Borrell Del Caso, <i>Escaping Criticism</i> , 61 x 75 cm. 1874.....	24
Görsel 14. Edgar Muller, <i>The Crevasse</i> , Yüzey üzerine karışık teknik, August, 2008.....	25
Görsel 15. Elifnur Okta, <i>İçbükey</i> , (Tuval üzerine akrilik boya, 25x25 cm,2024).....	28
Görsel 16. Elifnur Okta, <i>Simetri Çukuru</i> , Tuval Üzerine Akrilik Boya ve Akrilik Kalem, 60x60, 2021.....	29
Görsel 17. Elifnur Okta, <i>Kaotik Küpler</i> , Tuval Üzerine Akrilik Kalem, 70x70 cm, 2020.....	30
Görsel 18. Elifnur Okta, <i>Geçiş</i> , Tuval Üzerine Akrilik Boya, 60x60 cm, 2020.....	31
Görsel 19. Bridget Riley, <i>Orient IV</i> , Tuval Üzerine Akrilik, 223 x 323 cm. 1970.....	32
Görsel 20. Elifnur Okta, <i>Döngü</i> , Tuval Üzerine Akrilik Boya, 110x115 cm, 2020.....	33
Görsel 21. Elifnur Okta, <i>Step by Step</i> , Tuval Üzerine Akrilik Boya, 30x90 cm, 2022.....	34
Görsel 22. Elifnur Okta, <i>Dalga</i> , Serigrafi Baskı, 35 x 50 cm., 2022.....	35
Görsel 23. Elifnur Okta, <i>Paralel Denge</i> , Tuval Üzerine Akrilik Boya, 20x20 cm., 2024.....	36
Görsel 24. Elifnur Okta, <i>İçsel Döngü</i> , Serigrafi Baskı, 35x50 cm., 2024.....	37

Görsel 25. Elifnur Okta, <i>İçsel Döngü</i> , Serigrafi Baskı, 35x50 cm., 2024.....	38
Görsel 26. Elifnur Okta, <i>Kilit Parke Taşı</i> , Serigrafi Baskı, 35x50 cm., 2020.....	39
Görsel 27. Elifnur Okta, <i>İçsel Döngü</i> , Serigrafi Baskı, 20 x 20 cm., 2024.....	40

GİRİŞ

Düşünebilen bir canlı türü olan insan geçmişten günümüze kendini ifade edebilmek amacıyla çeşitli yollara başvurma ihtiyacı hissetmiştir. Beden hareketlerinden yola çıkılarak dans, sözel hareketlerden yola çıkılarak dil ve ifadeye dayalı sesler kullanılmasıyla konuşma temel iletişim yollarındandır. Diğer bir yol ise herhangi bir şey söylemeden ortada söz veya hareket olmadan biçim aracılığıyla başlatılan ve sürdürülen çeşitli görsel semboller üretilmesi yoluyla, biçimsel bir şekilde etkileyici bir ifade biçimi olarak ortaya konulan görsel iletişimdir. Bu yollardan kuşkusuz en etkili olanının ise imgeler aracılığıyla gerçekleşen resim sanatı olduğu ileri sürülebilir.

Resim geleneği düşünüldüğünde yüzeyde oluşturulan görüntülerin izleyicide ne derecede bir etki bırakacağı izleyicinin bireysel duysal deneyimine bağlıdır. Bunun sebebi insan beyninin kendisine ulaşan görüntüleri zaman zaman istemsizce kimi zaman da bilerek onların biçimlerini değiştirerek algılama dışı aktarma kısaca yeniden üretme eğilimidir. Bu bağlamda, algılanan görüntüler ile gerçekte var olan görüntülerin kişiden kişiye farklılık göstermesi beklenmektedir. Sanatçılar imgelerini zihinlerinden dışarıya aktarırken duyumsadıkları nesnelere görünümünü değişikliğe uğratma eğilimindedirler. Bu eğilimin arkasındaki sebeplerden bir tanesi de üretim yaptıkları mecranın farklılığıdır. Dahili imgelerin zihnimizden dışarıya aktarılması sürecinde duyumsanan nesnelere biçimsel değişikliğe uğraması sanatsal tavır farklılıkları sebebiyle farklı derecelerde gerçekleşmektedir. Bu durum düşünüldüğünde soyutlama ve soyut resim geleneğinde biçim bozmanın bu denli geniş bir biçimde ele alınması ve birbirinden farklı imgeleri yaratması şaşırtıcı değildir.

İmgeler aracılığıyla gerçekleşen bir iletişim biçimi, imgeyi üreten ve alımlayanlar açısından farklı anlam ilişkileri barındırmakta olduğu ileri sürülebilir. İmgeler hem dahili hem de harici olarak bir aşamada keyfi bir biçime sahip olabilirler. Soyutlama ile ifade edilen biçim bozmanın görsel iletişim ortamında kaçınılmaz olarak kendisine yer açıyor oluşu, temelde imgelerin dışı aktarılmasında görsel değiş- tokuştan kaynaklanan öznel değerlendirme farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Sanatçı bu türden öznel farklılıkların bir sanat yapıtına dönüşmesinde gerçekliği kullanarak ve imgeye gerçekçi bir yorum getirerek ortaya çıkan soyut ürünü sanat eseri aracılığıyla yeniden üretir.

Soyut resmin temellerinin tarih öncesi zamanlarda mağara duvarlarına yapılmış olan basit geometrik şekillere dayandığı düşünülmektedir. Bu eğilimin arkasında dönemin yaşam şartlarını ve yaşayış biçimlerini kayıt altına alma gayesi olduğu ifade edilebilir. Bu resimlerde yer alan basit soyut geometrik biçimlerin sistemli bir soyutlama eğiliminden ziyade daha çok basit ve şemasal çizimler olarak önümüze çıktıkları görülmektedir. Bu da bizlere göstermektedir ki görünüş olarak basit olan çizimlerin düşünceleri ifade etme biçimi olarak görsel araçları da kullanarak tercih edilmiş kestirme bir yol olduğu ileri sürülebilir. Bu basit şemasal çizimler söz konusu düşünceleri ifade etmek yolunda belli bir indirgeme düşüncesine dayanmaktadır. Bunun arkasında yatan sebep de entelektüel bir çözümleme yerine basit ve yapılabılır olanı tercih etmekten kaynaklandığı ileri sürülebilir. Özetle İlkel insanın soyutlamaya bakışı ile modern insanın aynı meseleye bakışı, doğal olarak aynı olmayacaktır. Öz ve net bir şekilde söylersek, ilkel ve doğu toplumlarını bilgisizliğin yarattığı çaresizlik soyut formlara, dolayısıyla soyut bir üsluba yönlendirirken, modern toplumları da bilgi sahibi olma soyut bir üsluba yönlendirmiştir. (s.24) kendi düş gücü ile ortaya çıkan formlardır, yani saf sanat eserleridir.

Doğadan uzaklaşarak soyut noktaya varma üzerinden Worringer, soyut sanatın, insanın kozmostaki olaylar karşısında yaşadığı olumsuz duyguların etkisiyle geliştiğini söyler ve bu bir anlamda doğru olabilir, büyük bir anlamda da doğru değildir aslında. İlk insanın- paleolitik dönem insanının söz konusu korkulardan veya bu korkuları alt edecek cesaretlenmeyi bulduğu olaylardan etkilenmesi bugün bilinen bir gerçektir artık. Örneğin bu bağlamda Worringer, sanatta ve sanatın tarihinde oluşan geometrik üslubun, kozmos karşısında doğan korku ve endişelere bağlı oluşan sert kurallara dayalı bir algıyla dile geldiğini ifade eder. Geometrik üslubun en kuvvetli dışa vurumları olan simetri, ritim, vb. özelliklerin çıkış kaynağının söz konusu radikal kurallar olduğu sonucuna varır. Geometrik üslubun antropolojik açıdan sanatların en alt

basamaklardan birinde oluřtuđu konusunda da yine hemfikirdir Worringer. Aslında bu dűřünceler, Worringer 'de Riegl'n ittiđi dűřüncelerin ıřıđında geliřmiřtir. Oysa belki ilkel de olsa geometrik űslup, sadece sanatın ve kűltűrűn alt basamaklarında gűrűlmez, űst basamaklarında da dikkat çeker. Nitekim 20. Yűzyılda genleřen modern sanatçıların soyut yapıtlarında da geometrik bir űslup gűrűlűr.

Geometri insanlıđın tarihsel serűveni içerisinde űnemli yere sahip bir olgudur. Bunun arkasında yatan yerleřik dűzene geçildiđi andan itibaren yařama alanlarının, barınma, korunma bir řeyleri saklamakla iliřkili olarak insanlıđın icat edildiđi tűrlű nesnelerin geometrik bir dűzlemde ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Örneđin; Sűmerlerin mimari ve arazi ۆlűmlerinde geometriyi kullandıkları bilinmektedir. Benzer bir řekilde Asur ve Babiller gibi uygarlıkların Ziggurat adı verilen geometrik yapıdaki tapınaklarının aynı veya benzer yűntemleri kullanarak inřa ettikleri bilinmektedir. Antik Mısır dűřünüldűđűnde ise geometri ve matematik ve astronomi anlamında daha ileri dűzeyde bilgileri edinmiř olmalarından dolayı sanatsal ifadelerinde de bu bilgileri etkin bir řekilde kullandıkları açıkça gűrűlmektedir. rnek vermek gerekirse piramitlerin yapımındaki geometrik dűřűnce zigguratlara çok daha ustaca ve çarpıcı bir řekilde kullanılmıřtır.

Gűrsel 1.Gizah piramitleri.

Görsel optik yanılsamaların ve geometrinin mimari yapılarda kullanılmasından bahsetmişken, Antik Yunan ve Eski Roma da örneklerinin olduğu söylenebilmektedir. Optik yanılsama ve perspektif kurallarının mozaik ile uygulandığı, yüzey üzerinde derinlik etkisinin yaratıldığı üç boyutlu muhteşem görseller inşa edilmiştir.

Görsel 2. Conimbriga Harabeleri, Roma Dönemi Mozaikleri.

Conimbriga harabeleri, Portekiz, 2008.

Soyutlamanın tarihsel gelişimi ve değişimi incelendiğinde bu aşamaya gelene kadar ifadenin daha çok indirgemeci, yalınlaştırıcı bir yaklaşımla ele aldığı görülmektedir. Bu yaklaşımın, gündelik yaşam pratikleri açısından faydacı bir yaklaşım olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Sözü edilen basit geometrik biçimlerin kullanılmaya başlanıldığı andan itibaren yalnızca bir basitleştirme ve sadeleştirme amacına hizmet etmektense soyutlamaya yönelik bir düşüncenin varlığını da ortaya koydukları ileri sürülebilir. Bu bağlamda soyut bir düşüncenin varlığının çok uzun dönemler öncesine ait olduğu savunulabilir.

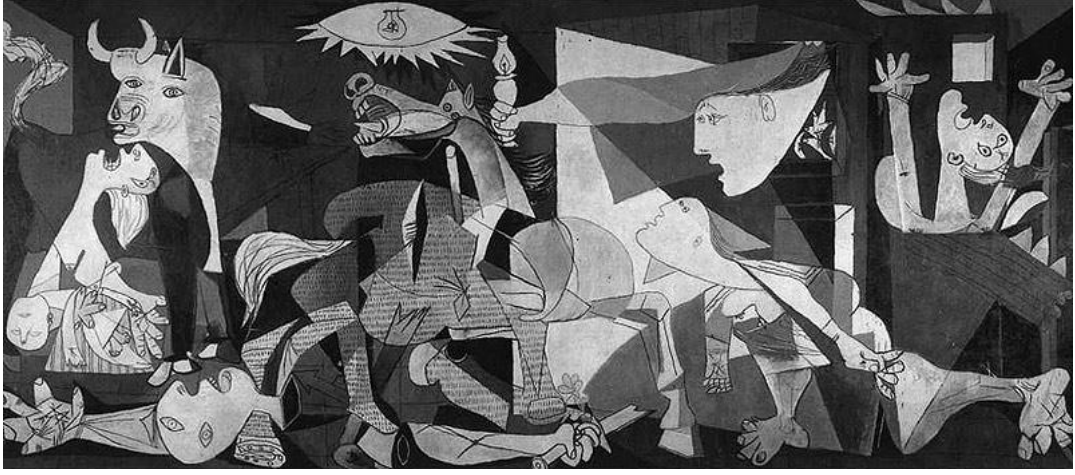
Avrupa da modern sanayileşme akabinde modern kent yaşamına geçilmesiyle birlikte gündelik yaşamın telefon iletişim ağlarından otobüs ulaşım duraklarına tren raylarından metro hatlarına kadar düzenli bir yaşama geçildiği görülmektedir. Bu düzenli yaşam biçimi; çalışma saatleri, resmî tatiller günümüzde sosyal medya evden çalışma ve internet ortamı gibi ağlarla daha planlı ve kontrollü ve denetimli bir hale gelmiştir. Tüm bu kontrollü ve planlı yaşam içerisinde izlediğimiz içerikler vs. standartlaşmaya başlamasından kaynaklı yaşamın böylesine tekdüzeleştiği bir düzlemde bütün bu düzenliliğine rağmen görsel, kültür, internet kültürü karşımıza darmadağın, dikkatimizi dağıtan bize yaşamın düzenliliğinden daha dağınık bir yere çeken bir sürü görsel enformasyonu da beraberinde getirmiştir. Çağdaş bir bireyin bu görsel enformasyon ve yaşamın düzenliliği arasındaki kaosta bu akışın dışına çıkmak kendisine bir yol bulabilmek adına sanatın dönüştürücü bir gücü olduğu düşünülebilmektedir. Op Art'ı da bu düzlem üzerinde şekillendirdiğimiz zaman insanların birbirleri ile fikirlerini paylaşabildiği, kendilerini sanat yapının içerisine dahil edebildiği özgür bir ortam oluşmuştur.

“Amacı görsel ikilikten yararlanarak retinayı güçlü biçimde etkilemek ve optik yanılsama yoluyla titreşim, yanıp sönme ve hareket duygusu yaratmaktadır. Bu nedenle Op Sanat örneklerinde betimsel öğeler yok edilerek çizgi, kare, daire vb. temel geometrik biçimlerden oluşan düzenlemeler ve renk ilişkileri temel alınmıştır.” (s. 27).

Mağara resimleri incelendiğinde insanların yaklaşık olarak 70.000 yıl önce soyutlama eğilimleri içinde oldukları, dış dünyaya ilişkin görsel ifade biçimlerinde bu türden bir indirgemeci, yalınlaştırıcı yaklaşımlarla düşüncelerini ifade etme yolunu seçmiş oldukları görülmektedir. Sanatsal ifadede görünen gerçeklik ile onun temsili olan görüntüler arasında belirgin biçimsel farklılıklar görülmektedir. Bu farkın ardında kozmos ve insanın onun kavrayışı arasındaki belirsizlik ilişkisinin öneminin büyük olduğu söylenebilir.

Görsel gerçeklik ile görsel temsil arasında doğadan uzaklaşma ve soyut noktaya varma düşüncesinin arkasında kozmos ve insan arasındaki bilinmezlik olduğu düşüncesi hakimdir. Bu soyutlama eğiliminin arkasındaki sebeplerden birinin dış dünyayı anlamlandırma gayesi olduğu söylenebilir. Bu düşüncenin arkasındaki en belirgin özellik korkudur. Bu konuda Worringer (2017) şu düşünceleri öne sürmüştür:

Soyut sanatın, insanın kozmostaki olaylar karşısında yaşadığı olumsuz duyguların etkisiyle geliştiğini söyler ve bu bir anlamda doğru olabilir, büyük bir anlamda da doğru değildir aslında. İlk insanın- paleolitik dönem insanının söz konusu korkulardan veya bu korkuları alt edecek cesaretlenmeyi bulduğu olaylardan etkilenmesi bugün bilinen bir gerçektir artık. Örneğin bu bağlamda Worringer, sanatta ve sanatın tarihinde oluşan geometrik üslubun, kozmos karşısında doğan korku ve endişelere bağlı oluşan sert kurallara dayalı bir algıyla dile geldiğini ifade eder. Geometrik üslubun en kuvvetli dışa vurmaları olan simetri, ritim vb. özelliklerin çıkış kaynağının söz konusu radikal kurallar olduğu sonucuna varır. Geometrik üslubun antropolojik açıdan sanatların en alt basamaklardan birinde oluştuğu konusunda da yine hemfikirdir Worringer. Aslında bu düşünceler, Worringer'de Riegl'in ileri ittiği düşüncelerin ışığında gelişmiştir. Oysa belki ilkel de olsa geometrik üslup, sadece sanatın ve kültürün alt basamaklarında görülmez, üst basamaklarında da dikkat çeker. Nitekim 20. yüzyılda genişleyen modern sanatçıların soyut yapıtlarında da geometrik bir üslup görülür. (s.22-23).

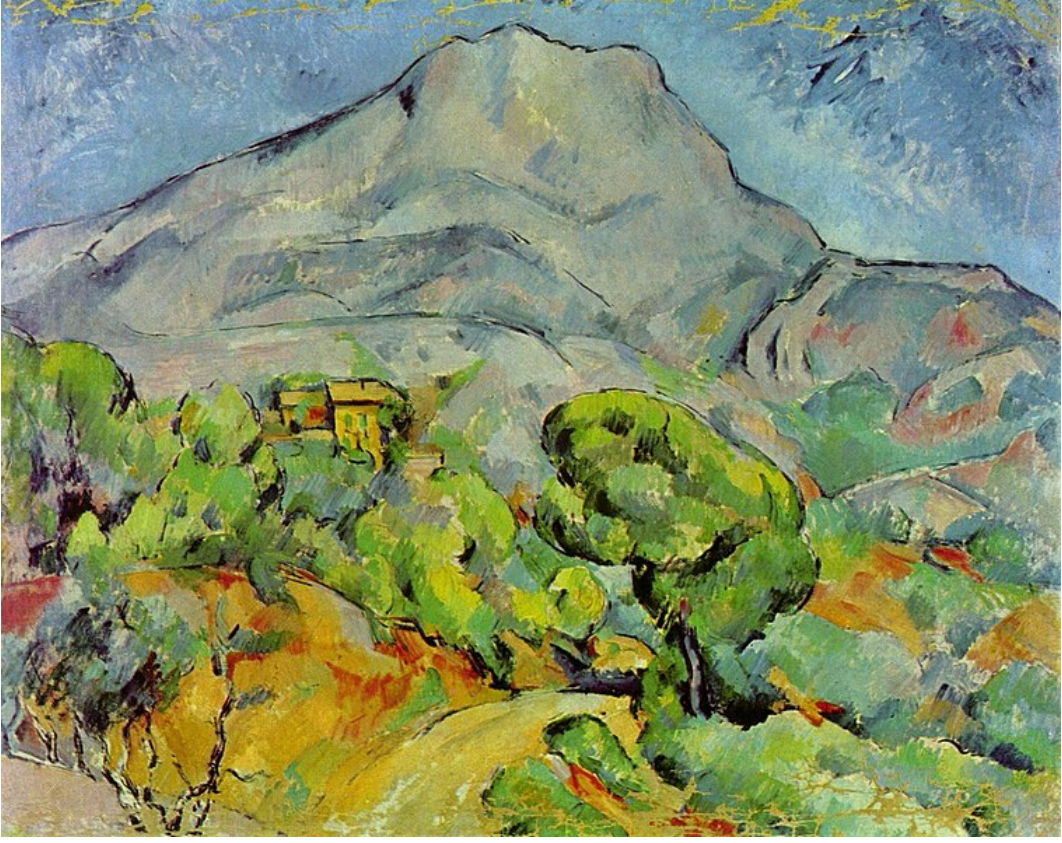

Görsel 3. Pablo Picasso, *Guernica*, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1937.

19. yüzyıl insanlık tarihi açısından önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu önemin sebebi hem insanlık tarihi için hem de sanat tarihi için devrimsel nitelikte bilimsel keşiflerin yapılması, teknolojik gelişmeler, olayların ve kavramların bilimsel verilere dayandırılarak açıklanmasıdır. Örneğin atomun parçalanması, kübizmde biçimin parçalanmasına kadar varacak bir dizi düşünsel tartışmayı tetiklemiştir. Bu bağlamda insanların düşüncelerinde ve bilişsel birikimlerinde yeni bir uyanış gerçekleşmiştir.

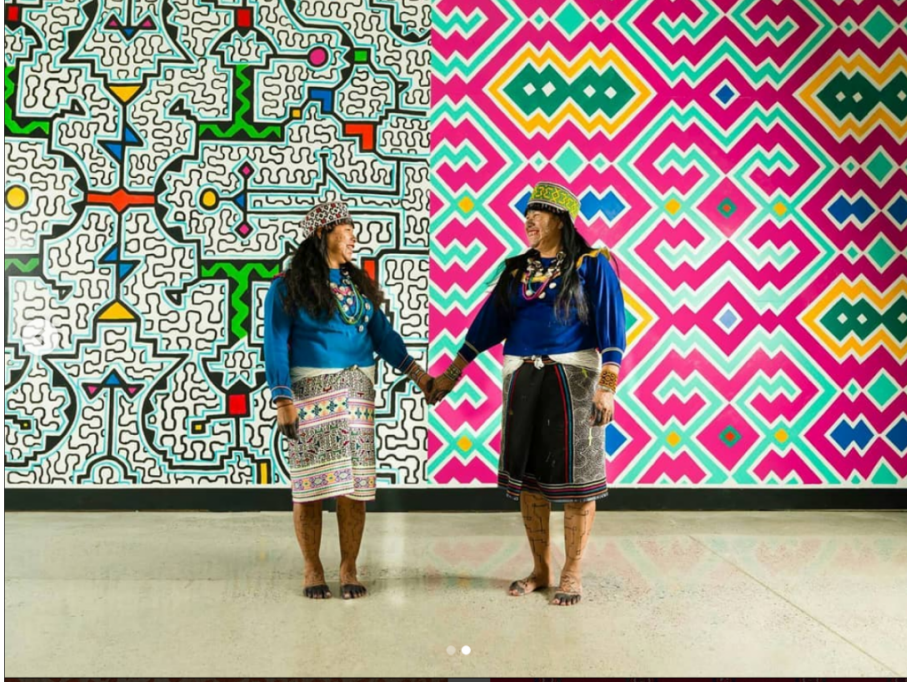
Dış dünyaya bakışımızı yeniden sorgulamamıza sebep olan bu düşünceler sanatın dilinde de belirgin bir dönüşümü tetiklemiştir. Tornaların, buhar motorlarının, tren rayları, telgraf ve elektrik hatlarının, inşaatlarda kullanılan vinçler ve iskelelerin yapısal bileşenlerinin geometrik formlar olması, kurulan bu yeni sanayi kentlerinin de görünümünü aynı ölçüde geometrik bir düzleme taşımıştır. Kurulan yeni sanayi kentlerinin görünümünde aynı şekilde geometrik bir şekil almıştır. Haliyle bunun içerisinde yaşayan insanın gelecek vizyonunu şekillendirirken buna uygun düşünmesi de şaşırtıcı değildir. Avrupa'nın sanat üretiminin soyut geometrik ve yapısal doğrultuda biçimselliğe yönelmesinin ardında sanayileşmenin olduğu ileri sürülebilir.

Soyut resme uzanan halkanın 1900'lü yılların başında Cezanne'nin ileri sürmüş olduğu, resme geometrik öğelerle yaklaşma fikrinden ulaşıldığı düşünülmektedir. Resim sanatı düşünüldüğünde soyutlama anlayışının temellerinin izlenimcilikle atılmaya başlandığı gözlemlenmektedir. Soyut resim geleneğiyle birlikte doğayı soyutlama ve indirgemeci bir yaklaşım içerisinde oldukları söylenebilir. Soyut resmin köklerinin Cezanne'nin resimlerinde yer alan ve biçimlendirmenin temeli olarak kabul ettiği küpler, prizmalar ve kürelerdir. 19. yüzyıldan itibaren Empresyonizm ile başlayan ve sanatçıların gördüğünü çizmektense düşündüklerini çizmeye geçmeleriyle doğada geometrik bir altyapı aranmaya başlanmıştır. Cezanne'nin resimlerinde başlayan bu biçim bozma eyleminin 1960'lı yıllarda gerek New York gerek Paris soyut resim geleneğinde görülmektedir. Soyut sanat, 20. Yüzyıl modernizminin başlıca ifade biçimi olmuş, 19. Yüzyıl sonunda İzlenimciler' den başlayarak gelişen soyutlama eğilimi, sanatçıların görünen dünyanın gerçekliğinden aşama aşama kopuşunu beraberinde getirmiştir. Tek bir sanatçıya ya da akıma atfedemeyeceğimiz bu kopuşu, dış gerçekliğin yerine sanatın kendi öz gerçekliğini koyan, böylece renk, çizgi, şekil, espas gibi biçimsel öğelere odaklanan pek çok sanatçı birlikte gerçekleştirmiştir. Çeşitlilik, dramatik ve hızlı değişim sanat alanında da kendini göstermiş, bu dönemde Kübizm, Fütürizm, Ekspresyonizm, Sürrealizm, Soyut Sanat, Pop art, Minimalizm, Kavramsal Sanat, Performans Sanatları gibi birçok farklı sanat akımı ve anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu sanat akımları arasında 1960'larda ortaya çıkan Op Art, görsel algının önemini ortaya koyması, rastlantısal olmaması ve bilimsel olarak bilginin üzerinde temellendirilmiş olması ile dikkati çeker. (Sibel Avcı Tuğal op art 14. S.) Benzer tarihlerde ortaya çıkan Op Art'ın yaklaşımında da benzer bir temelin olduğu ancak bu kez duygusal bir ekspresyon yerine bilimsel temeller üzerine inşa edilmiş bir soyutlamadan söz edebiliriz.

Görsel 4. Paul Cézanne, *Sainte-Victoire Dağı*, Tuval Üzerine Yağlıboya, 78 x 99 cm, Hermitage Müzesi, St. Petersburg, Fransa, 1892-1895.

Farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda yaşamış olan insanların hayat şartlarına göre değişkenlik gösteren yapılar inşa etmeleri örneğin; piramitler inşa etmeleri dörtgen prizmalar inşa etmelerinin altında yatan sebepleri genel anlamıyla yukarıda özetlenmiş olup görsel yanılsama öncesinde geometrik soyutlamanın insanın çevresini ve içinde yaşadığı düzeni anlamlandırmasında icat ettiği bir formül olduğuna yönelik birkaç örnek vermek yerinde olabilir. Bunlardan bir tanesi de Peru'nun Ucuyali bölgesinde yaşamlarını sürdürmekte olan Shipibo-Conibo kabilesinin sanat üretimleridir. Kéne adını verdikleri sanat anlayışlarını seramik, kumaş, ahşap gibi çeşitli yüzeylere geometrik tasarımlar oluşturarak yaparlar. Bu tasarımları Auyahuascha adını verdikleri ve seremonilerde kullandıkları bitkisel bir karışım kullandıktan sonra yaratırlar. Söz konusu bu çay içildiğinde halüsinojenik bir etki yarattığını ve yaratılan bu halüsinojenik etki ile desenleri oluşturduklarını söylemektedirler. Shipibo- Conibo kabilesinin Kéne ismini vermiş oldukları tasarımları ulusal etnik kimliklerinin bir yansıması olarak görülmektedir. Simetrik bir tasarım ile eserlerini oluşturmaktadırlar.

Görsel 5. Silvia Ricopa (solda) ve Olinda Silvano (sağda) Direniş Sanatları'ndaki kikené duvar resimlerinin önünde. Alina Llysova'nın fotoğrafı.

İnsanlar dış dünyaya baktıkları zaman gördükleri nesnelere farklı algılama eğiliminde olabilirler. Göz ve beyin renk, doku, boyut, hareket gibi uyarılara tepki göstermesi aracılığıyla görsel yanılsama etki ve tepkisi oluşabilmektedir.

"Tarih boyunca sanatçıların, doğadan etkilendikleri bilinmektedir. Doğada sınırsız bir şekilde bulunan formlar ve şekiller, her dönemde sanatçılar için bir gözlem ve yaratma cesareti güdüleyen bir ilham kaynağı olmuştur. Sanatçılar, yüzyıllardır doğadan ilham alarak eserlerini oluşturmuşlardır. Hatta soyut sanat ile uğraşan sanatçılar bile doğa ile olan etkileşimlerinden yola çıkarak eserlerinde belirli bir soyutlama ihtiyacı hissederek, vermiş oldukları eserlerde doğanın izlerini görebilmektedirler."

Tarih boyunca sanat, doğadan ilham alarak zenginleşmiş ve evrimleşmiştir. Doğa, sanatçılar için sınırsız bir çerçeve çizen sanatçıların ve tasarımcıların yaratıcılıklarını arttıran imkanlar sunan bir argüman olmuştur. Her dönemde, form ve şekillerin sonsuz çeşitliliği, sanatçıları gözlem yapmaya ve özgün eserler ortaya koymaya teşvik etmiştir.

Sanatçılar, doğanın zenginliklerinden ilham alarak, çeşitli dönemlerde farklı sanat akımlarını şekillendirmişlerdir.

Yüzyıllardır sanatçılar, doğanın çeşitli unsurlarını ele alarak eserlerine dahil

etmişlerdir. Doğanın detayları, sanatçıları gördükleriyle sınırlı kalmaktan çıkararak, yaratıcılıklarını serbest bırakmıştır. Soyut sanat ile uğraşan sanatçılar bile, doğadan gelen bu güçlü etkileşimden ilham alarak eserlerini oluşturmuşlardır.

Soyut sanat, doğanın formlarını ve örüntülerini özgün bir şekilde ele almaktadır. Bu sanatçılar, nesnelere somut temsillerinden uzaklaşarak, renk, çizgi ve form gibi öğeleri kullanarak soyut eserler ortaya koymaktadırlar. Ancak, bu soyutlama süreci bile, doğayla olan organik bağlarını göstermektedir; zira soyut sanatçılar, doğadan aldıkları izlenimleri ve deneyimleri özgün bir dilde ifade ederek, eserlerinde doğanın izlerini taşımaktadırlar.

Bu bağlamda, sanat ve doğa arasındaki bu derin etkileşim, sanatın evrimini şekillendirmiş olup her sanatçının kişisel ifadesinde doğanın derin izleri görülebilmektedir.

Sanat hakkında eski çağlardan başlayarak günümüze dek pek çok tartışmanın konusu sanatçının biçimi içinde insan, özü içinde doğa ile ilgilidir. (Ersoy, 2001:12).

Görsel algıdan bahsedildiği zaman göz, beyin, nesne, ortam birlikte düşünülür. Bu noktada kısaca değinilmesi gereken diğer bir konu ise algı yanılsamasıdır. Yanılsama, var olan bir şeyin farklı olarak yorumlanması, algı bozulması, saptaması olarak tanımlanır. (Bülent Çınar, 2007, s.28-35) (Sibel Avcı Tuğal 25)

Görsel yanılsamalar göz ve beyin arasındaki koordineli etkileşimin çeşitli müdahalelerle manipüle edilmesiyle ortaya çıkmaktadırlar. Algılandığında görsel yanılsamalar yaratmak üzere tasarlanmış olan şeyler yani sanat eserleri sistematik bir biçimde oluşturulmuş çeşitli geometrik örüntülere dayanmaktadırlar. Örneğin; açık-koyu, renk kontrastları, büyüklük farklılıkları, perspektif kullanımı gibi vb. Bu karşıtlıkların resimde bir arada kullanılmasıyla görsel etkiyi şekillendirirken izleyiciye farklı boyutlarda deneyim sunabilir. Bilgi üreten kavramın diyalektik olduğu ileri sürülebilir. Buradan yola çıkarak diyalektiğin karşıtlıkları kullanılarak gerçekleştirilen ve bu anlamda da birbirinin karşıtı olan biçimler kullanıldığında resimde de karşılığı olan bir akıl yürütme ve biçimlendirme fikri olduğu ileri sürülebilir. Temel biçimlendirme ilkelerinin karşıt ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda bunun da kendi içinde bir diyalektik oluşturduğu fikri ileri sürülebilir. Bu bağlamda buradaki diyalektiğin denge ve dengesizlik arasındaki etkileşimi, resimlerdeki kompozisyonlara dinamizm kazandırmak için kullanılabilir.

Halüsinasyon, gerçekte var olmayan şeyleri görmek veya algılamak olarak tanımlanır. Sanatta, izleyicinin gerçek olmayan deneyimlerle karşılaşmasını sağlayan teknikler kullanılabilir.

Resimdeki temel biçimlendirme öğeleri karşıtlık üzerine temellendirilmiş olduğu ileri sürülebilir. Bunun ise bir görsel diyalektik olduğunu söylenebilir.

Resim sanatındaki temel biçimlendirme öğelerinin karşıtlık ilkesine dayandığı öne sürülebilir. Renk, şekil, ışık-gölge gibi öğelerin bir araya gelerek oluşturduğu karşıtlıklar resmin estetik ve anlamsal boyutlarını belirleyen önemli unsurlardandır. Örnekeyecek olursak, zıt renklerin aynı yüzey üzerinde kullanımı, farklı boyutlardaki geometrik şekillerin bir araya gelmesi, ışık ve gölge kontrastı eserin derinliği ve etkileyciliğini arttırabilmektedir. Bu türden karşıtlıkların resimde kullanılması görsel bir diyalektiği oluşturabilir. Görsel diyalektik kavramı ise resmin içerdiği çelişkili veya zıt öğelerin birbiriyle etkileşim içinde olması ve bu etkileşimini izleyici üzerindeki etkisini ifade edebilmektedir. Dolayısıyla resmin temel biçimlendirme prensiplerinin belirli bir ölçüde karşıtlıkların üzerine kurulu olması, görsel diyalektiği yansıtmaktadır.

Diyalektik kavramı karşıtlıklardan yola çıkarak bilginin doğruluğuna ulaşmak için kullanılan bir yöntemdir. Aldatmaca ise mevcut bir bilgiyi olduğundan farklı göstererek onun doğruluğunu ortadan kaldırmak üzerine dayanan bir yöntemdir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Op Art'ın nesnel gerçeklik görünümüyle onun sonucunda oluşan, orada olmayan görüntünün aldatmaca olduğunu iddia edebiliriz.

Değişimin ve hareketin sürekliliği düşüncesi gözde ve beyindeki etkileşimle birlikte görülen şeyi üç boyutlu hale getirmek için aldatma olarak ifade edilmiştir.

Düzen, bir düzen içindeki unsurlar arasındaki uyum ve dengeyi ifade eder. Düzensizlik ise kural ve düzenin bilinçli olarak ihlal edildiği durumları ifade edebilir.

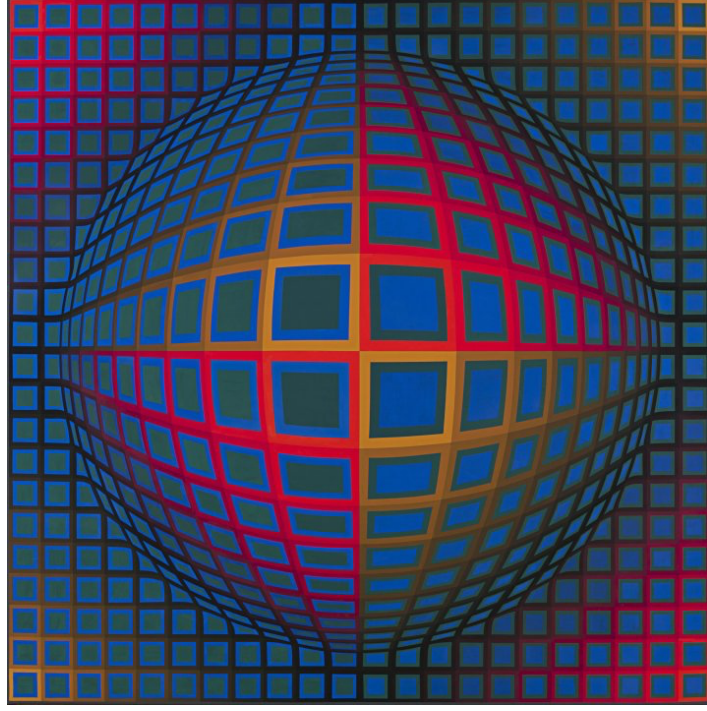
İçinde yaşadığımız fiziksel gerçekliğin üç boyutlu olduğuna ilişkin pek çok bilimsel çalışma bulunmaktadır. Bu sebeple Dünyanın üç boyuttan oluştuğuna ilişkin bilimsel olarak genel bir kanı vardır. Çevremizde görüp algıladığımız her nesne ve imge de üç boyuttan oluşmaktadır. Gözümüzle baktığımız zaman üç boyutlu olduğunu bildiğimiz şeyleri iki boyutlu olarak görürüz. Fakat göz ile beyin arasında ortak bir kontak kurulduğu zaman beyin algıladığı nesnelere karşı derinlik algısı geliştirerek üç boyutlu dünyaya uyum sağlamış olur. Algılanan şey aslında zihnin yapmış olduğu bir yorumdur. Bir nevi optik manipülasyon olduğu ileri sürülebilir. İllüzyon ise var olan bir nesnenin görüntüsünü

beynin derinlik algılamasından kaynaklanan hata sonucunda yanlış algılamasıdır. 20. yüzyılda ortaya çıkan ve sonrasında süregelen soyut resim geleneği sanat tarihindeki tüm tabuları bir nevi yıkarak bilimsel temelleri de içerisinde barındıran bir dizi kuralla yeniden kurgulamaya teşvik etmiştir.

“Op Sanat, insan gözünün bilinçdışı algılama özelliği yardımıyla, çizgi, renk ya da belirli biçimlerin tekrarlanması sonucunda çeşitli yanılsamalar yaratmış, bu şekilde üretilen çalışmalarda iki boyutlu yüzey üzerinde, üçüncü boyut ve hareketi yakalamıştır” (Özel, 2007, s.1)

Op Sanat aslında bir nevi duyuşal aldatmalara dayanan bir sanat biçimidir. Sanatçılar algılamaya ve aldatmaya dayanan psikolojiden yararlanarak belirli teknik etkiler kullanarak izleyiciyi etki altına almaktadır. Bunu yaparken de muhakkak ki belirli örüntülerden yararlanarak rastlantısal olmayan sanatın temel prensipleri olan renk, biçim, şekil, oran-orantı, ritim, denge ve zıtlık ilişkisini kullanmışlardır. Tasarımın en önemli elemanı sistemli ve düzenli bir şekilde oluşturulmuş geometridir. Optik sanatta geometrik desenler ve şekiller sıkça kullanılmaktadır. Algı ışık ve hareketi kullanarak oluşturulan örüntü gözü ileriye ve arkaya götürerek yüzeyde görünen resme sistematik bir dinamizm kazandırır. Op Sanat özel bir efekt yaratmak amacıyla sanatçılar tarafından renk ve geometrik formlar kullanılarak algıyı tek bir yöne çekmekten ziyade tüm mekâna yayılmasını hedefler. Kısacası gözün eserin içindeki mekânda gezinmesi için yüzeydeki alanda her türlü görsel derinlik ve biçim etkilerini kullanır.

Optik illüzyonlar geçmişten günümüze sanat alanında olduğu kadar sokaktan moda, modadan ilaç sektöründeki kutuların dış görünüşüne kadar birçok farklı alanlarda da yankı bulmuştur. Optik illüzyonlar, görünen gerçeklik ile oynayarak etkileyici sonuçlar ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Özellikle 1960’lı yıllardan itibaren optik kavramı renkli, büyüleyici, etkileyici, yanıltıcı, hareketli ve gözü karıştıran heyecanlandırıcı efektler görüntüler kullanarak sanat alanında yeni ve farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Görsel 6.Victor Vasarely, *Vega-Nor*,200 x 299 cm. Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1969.

20. yüzyılın figür resminden uzaklaşan sanatçılar soyut resim yolunda sanatın seyrini değiştirecek bir girişimde bulunmuşlardır. Bunların en etkileyici, çarpıcı ve dönüm noktası olan 'The Responsive Eye' (Duyarlı Göz) sergisi ile sanatın gösterim biçimlerinde yeni bir yaklaşım yaratarak aklın sınırlarını zorlayan sanatçı grubunda Victor Vasarely, Bridget Riley, Jesus Rafael Soto, Frank Stella gibi sanatçıların olduğu, çoğunlukla yüksek ve keskin kontrastı olan soyut şekiller kullanarak yanıltma yöntemi ile sanat dünyasında yeni ve bilimsel temellere dayanan bir sanat akımının temellerini atmışlardır.

1. BÖLÜM: PLASTİK SANATLARDA İLLÜZYON VE ALDATMANIN KISA TARİHİ

İnsan doğası gereği çevresinde gördüğü her nesne ve figürden etkilenebilme potansiyeline sahip olabilmektedir. İnsanın görmüş olduğu imge, insan zihninde belirli manipülasyonlara da açık bir alan tanımaktadır. Görülen ile zihinde birleştirilen imge bazen birbirinden bağımsız olabilmektedir. Bu da zihnimizin manipülatör eylemlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Sanat eserlerinde bu manipülasyon eylemlerinden de sıkça söz edilebilmektedir.

Gözü aldatma tekniklerinden biri olan Trompe-l'oeil çarpıcı ve etkileyici aktarılmak istenilen şeyi iki boyutlu bir yüzey üzerinde üç boyutlu bir şekilde algılanmasına yol açan sanatsal pratiklerden bir tanesidir. 3 boyutlu sokak sanatında da karşımıza çıkan ve izleyicilerde 2. boyutta 3. boyut algısı yaratarak algı yanılsamasını başka bir boyuta taşıyan üç boyutlu olarak adlandırılan sokak sanatıdır. Trompe-l'oeil perspektifi kullanarak derinlik bunun yanı sıra gölgelendirme, renk kullanımı gibi tekniklerle izleyicinin gözünde sanki gerçekmiş algısı yaratır. İzleyicide iki boyut üzerinde sanal bir gerçeklik deneyimi yaşatabilir. Aynı zamanda şehir yaşamına da yeni bir boyut kazandırabilir.

Görsel 7: Andrea Mantegna, *Camara Degli Sposi*, Mural, 1474.

Resimde yanılısmaerken modern dönemin başlangıcına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Rönesans, Mantegna (Görsel 10)trompel'oeil'in temellerini attılar. Mantegna'nın 1465-1474 yılları arasında yaptığı Mantua'dakiCameraDegliSposi'de yaptığı mural çalışmaları bu tekniğin ilk ve önemli eserlerinden birisidir. Bu odada en dikkat çekici olan boyalı gökyüzü çok gerçekçi görüldüğü için izleyiciye bir yanılısma etkisi sunmaktadır. İzleyici tavana baktığında aslında sahne açıktır algısı yaratılmıştır.

Görsel 8: Hans Holbein, *Elçiler*, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 207 x 209 cm. 1533.

Yanılsamanın farklı bir etkisi de Hans Holbein *Elçiler* (Görsel 10) isimli tablo da yaratılmak istenmiştir. Hans Holbein tarafından 1533 tarihinde yapılan bu resim döneminin içinde barındırdığı gizem unsurları sebebiyle önemli bir resim olmakla beraber, resim üzerine yapılan tartışmalar sebebiyle günümüzde de bu gizemi üzerinde barındırmaktadır. Hans Holbein tarafından yapılan bu resim içinde kullanılan illüzyonun dönemi içerisinde çok ilerici Tabloyu bu kadar gizemli yapan en önemli unsurlardan bir tanesi de kullanılan nesnelere. Bu nesnelere en önemlilerinden birisi de resmin en ön planına yerleştirilmiş olan kafatasıdır.

Resme düz olarak bakıldığında ne olduğu anlaşılmayan bu kafatası, tabloya bir ilginçlik katmıştır. Rönesans döneminde resimlerde yeni yeni kullanılmaya başlanan perspektif, bu tabloda ustalıkla kullanılmıştır. Holbein 'in özel hesaplamalarla yaptığı bu figür, ancak belirli bir açıdan bakıldığında anlaşılmaktadır. Bu kafatasının neden resme yerleştirildiği ve neden bu şekilde yaptığı bilinmemektedir. Bu kafatası üzerinde oluşturulan teorilerden bazıları; tablonun bir merdivene yerleştirilecek olması ve tabloya bakanın aniden kafatasını görerek etkilenmesinin amaçlanması, tablonun vanitas düşünce veya "*Memento Mori*" felsefesi ile yapılarak kafatasının ölümü temsil etmesi ve ölümün gizemini belirtmek amacıyla şeklinin değiştirilmiş olarak yapıldığı yönündedir.

Görsel 9: Hans Holbein, *Elçiler* (Ayrıntı), Tuval Üzerine Yağlı Boya, 207 x 209 cm. 1533.

Trompe-l'oeil perspektifi kullanarak derinlik bunun yanı sıra gölgelendirme, renk kullanımı gibi tekniklerle izleyicinin gözünde sanki gerçekmiş algısı yaratır. İzleyici de iki boyut üzerinde sanal bir gerçeklik deneyimi yaşatabilir. Aynı zamanda şehir yaşamına da yeni bir boyut kazandırabilir.

Sanat tarihi boyunca M.c Escher'in kafa karıştırıcı merdivenlerinden Salvador Dali'nin eriyen saatleri gibi gerçekliği çarpıtan somut planlar ve nesnelere yaratmak için sanatçılar optik ve görsel aldatmanın hilesinden yararlanmaktadırlar. Yakın zamanda birçok bölümüyle sansasyonel bir ilgi odağı olan "The Simpsons" çizgi filminin yaratıcısı Andrew Lipson, tam anlamıyla M.C Escher'in hayranı olduğundan bunu aşağıdaki Belvedere gibi Escher'in imkânsız yapılarının birçoğunun Lego Tuğlalarının üzerinde mümkün olduğunca doğru çizimleriyle göstermektedir.

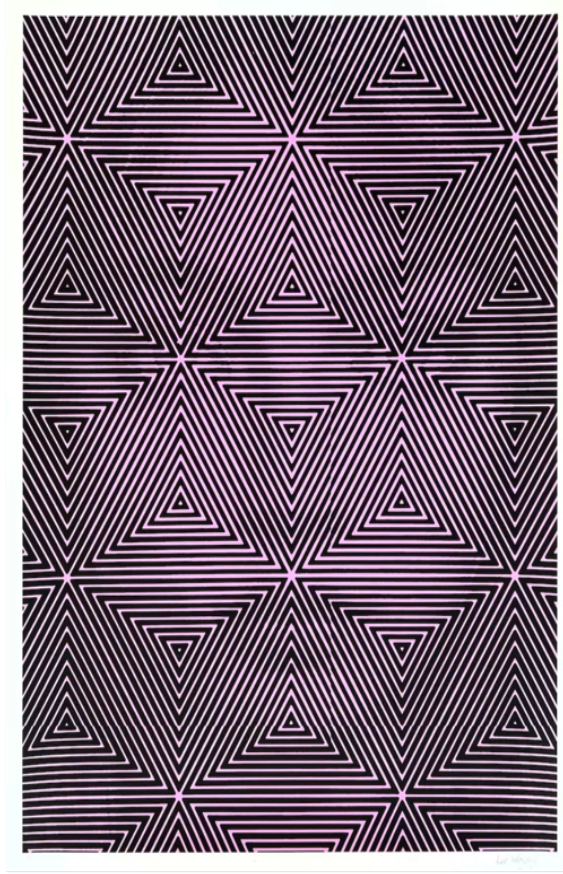
Görsel 10. Simpsonslar M.C Escher'in göz yanılsamasına yönelik mimari resimlerinin benzerlerini üç boyutlu olarak kurguladı.

Escher'in eserlerine bakıldığında, örüntünün hâkim olduğu resimlerde nesnenin metamorfozla birleştiği görülür. Denizdeki balık başkalaşarak gökyüzündeki kuşa dönüşmekte ve örüntü algısı böylece plastik yüzeye yansımaktadır. Aynı zamanda algıyı güçlendiren olgu şekil-zemin ilişkisidir. Escher'in yapmış olduğu eserlerin çoğunda bir tür görsel yanılsama oluşturmak amacı ile şekil-zemin ilişkisini kullandığını görmekteyiz. (Sırmalı, 2019, s. 59 -75)

2.1. Görsel İllüzyon Yaratma Düşüncesi

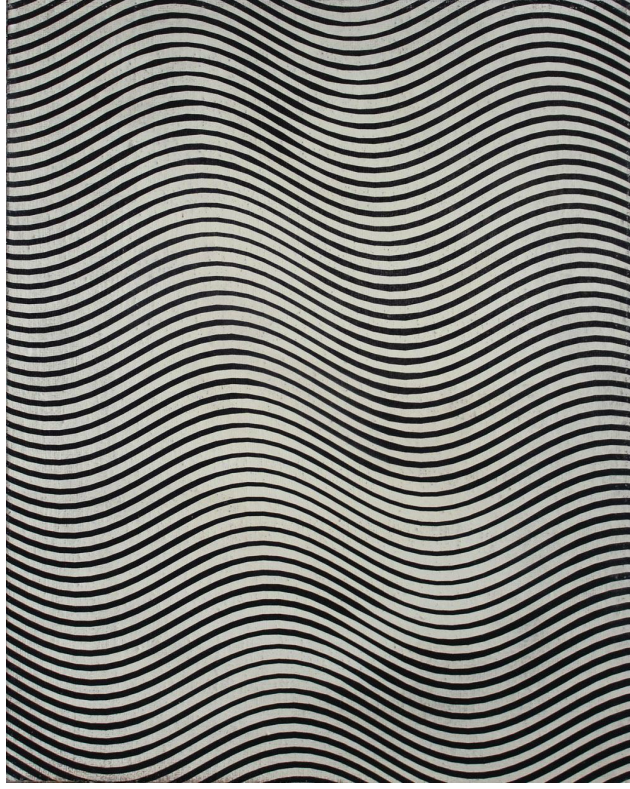
Belirli bir düşüncenin oluşabilmesi için bilgi akışını sağlayan bilişsel sürecin yaşanması gerekmektedir. Bilişsel sürecin ilk adımı ise algılama ile başlamakta olup dikkat, tekrar ve kodlama olarak devam etmektedir. Algılama, algılayan ve algılanan arasında “dinamik” bir süreçtir. İnsan beyni ayrı ayrı parçaları anlamlı algılar oluşturmak için organize ederken bir dizi kural uygular. Bu kısımda kaotik görünen bir dünyada anlamlı bir algıya sahip olmanın temelde hangi kanunlara dayandığını anlamaya çalışılmıştır. Duyum ve algı ise gerçeklik ilişkisi ile başlamakta olup insanın gerçeklikle kurmuş olduğu ilişki, temelde bir duyum ve algı ilişkisidir. Çünkü insan bilgisi, duyum ve algıya dayalı olarak ortaya çıkabilmektedir. Dış dünyadan algılanan şeyler görsel metaforlar sayesinde insan beyninde ve gözünde canlanabilmektedir. Görme duyusu olan göz dışarıdan görmüş olduğu görüntüleri farklı şekillerde algılayabilme özelliğine sahiptir. Bu durum kişisel olarak fizyolojik ve psikolojik olarak açıdan kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Görme ve algılama süreci yaşamın her alanında var olan kendini gösteren bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. “Gombrich algılamanın tanımını, “ayrımların, ilişkilerin, düzenlemelerin ve anlamların saptanması olarak yapmaktadır. (Gombrich, 1992, s.251).

Görsel yanılsamalar zihinsel uyarılarla ilgili olmakla birlikte, optik yanılsamalar fiziksel uyarılarla doğru orantılı olabilmektedir. Görsel yanılsama (optik illüzyon) düz bir zeminde birbirine bağlantılı bir şekilde olan biçim, şekil, desen, ışık ve renk gibi faktörlerin etkisi ile ortaya çıkmaktadır. İllüzyon bir nevi duyu yanılsaması olarak bilinmektedir. Duyu yanılsaması da görünen gerçek bir imge ya da nesnenin duyular üzerindeki izlenimlerinin yanlış olarak aktarılmasının, değerlendirilmesinin bir sonucu olarak nitelendirilmektedir.

Görsel 11. Lee Wagstaff, *Samaryum*, 75 x 55 cm. Serigrafi baskı, 2023.

Lee Wagstaff adlı sanatçı eserlerinde belirli motifleri, kozmik düzeni, sistemli bir şekilde kullanarak izleyicide tedirgin verici bir etkiye sahip yanılsama yaratmayı amaç edinmektedir. Yapmış olduğu işlerde de çizgi ve dokuyu ustaca kullanarak gizemli portreleri yaratmak için optik illüzyonu kullanarak resimlerde yanılsama yaratmaktadır.

Görsel 12. Lee Wagstaff, *The Mermaid*, oil on jüte (jüt yağı), 60x80 cm, 2018.

Görsel Algı görünen görüntüyü tanıma süreci ile başlar ve görünen imgelere kişisel bir anlam yükleme süreciyle tamamlanır. Beynimiz duyuları algıya çok hızlı, otomatik olarak ve çok az farkındalıkla dönüştürdüğü için duyumsadığımız şeyin algıladığımız şey olduğunu düşünebiliriz. Ancak algılar genellikle kişinin kendine özgü deneyimleri tarafından değiştirilebilir, çarpıtılabilir ve biçimsel olarak bozulabilir. Kısacası algılar gerçekte görünen nesne ya da imgelerin kişisel yorumları olarak temellendirilebilir.

Algı, algılayan ve algılanan görsel ve nesne ile kurulan bir nevi dinamik süreçtir. Duyular çevrede görülen fiziksel dünyayı zihinde oluşan psikolojik dünyaya çevirebilir.

Duyu yanılsaması görünen gerçek bir imge ya da nesnenin duyular üzerindeki izlenimlerinin yanlış olarak değerlendirilmesinin bir sonucu olarak nitelendirilmektedir. Algı yanılsaması ise bir imgenin gerçekte olmadığı kadar çarpıtılmış bir şekilde algılanması sonucunda beynin boyut, perspektif, derinlik, renk, şekil gibi algısal ipuçlarını doğru olarak yorum yapamayacak şekilde yanlış yönlendirmesinden kaynaklı ortaya çıkan

bilişsel bir bozukluk olarak değerlendirile bilir. Gerçekte görülen fiziksel imge ya da nesnenin algılanması sürecinde yalnızca bir nesnellik içerisine girilemez. İmge ya da nesne sürekli değişim ve gelişim içerisine girebilir, şekil değiştirebilir. Farklı boyut ve kalıplar ile beynin algılama süreci ile yanılsama işin içerisine girebilmektedir. İllüzyon(yanılsama) kişiden kişiye sanırsal bir nitelik olarak değişebilmektedir. İllüzyon bir nevi göreceli büyüklük algısı olarak adlandırıla bilir.

2.2. Optik İllüzyon Sınıflandırmaları

Optik illüzyon yanılsamaları fiziksel ve psikolojik illüzyon olarak temelde ikiye ayrılmaktadır.

Fiziksel illüzyonlar; uyarıcının özelliklerinden ve çevresel koşullardan kaynaklı olarak imgeye bakıldığında derinlik algısının yanlış yorumlanmasından kaynaklı olarak herkes için bakıldığında aynı yanılgıya sebep olan illüzyondur.

Psikolojik illüzyon ise kendi içerisinde temelde üçe ayrılmaktadır. Değişmez optik illüzyonlar, fizyolojik ve bilişsel illüzyonlar. Görsel yanılsamalarda genelden bölündüğü zaman üç farklı bölümde değerlendirilebilir/ele alınabilir. Bunlardan birincisi fizyolojik yanılsamalar, ikincisi değişmez yanılsamalar, üçüncüsü ise algısal yanılsamalardır.

Görsel olarak algılanan görüntüler görme duyusu olan göz tarafından toplanıp beyinde işlenen bilgiler ile süzgeçten geçirilerek nesnel gerçekliği farklı bir boyuta taşırlar.

Algılama veriyi algılayan ve algılanan arasındaki “dinamik” süreci ifade etmektedir. İnsan beyni ise bu durumda ayrı parçaları anlamlı algılar oluşturmak için organize ederken bir dizi kural uygulamaktadır. Bu kurallar kaotik görünen bir dünyada anlamlı bir algıya sahip olmanın temelde hangi kanunlara dayandığını anlamaya çalışır. Gestalt Psikolojisi de bu anlamda zihnin kendi kendisini algıladığı şeylerde ana prensip olarak bir bütünü görmeye organize etmesini temellendirmektedir.

Görsel 13. Pere Borrell Del Caso, *Escaping Criticism*, 61 x 75 cm. 1874.

Gözü kandırma anlamına gelen teompe-l oeil izleyicinin gerçek dünyası ve eserde görmüş olduğu dünyayı bulanıklaştıran, optik yanılsamayı izleyicilere geçirecek kadar derinleştiren eserlere üç boyutlu derinlik katmayı amaçlayan terimin perspektifi de içine alarak gerçekçi olmayan sahnelerin izleyicinin dünyasına atlıyormuş gibi görünmektedir. Görülen eserde gerçek nesneye baktığımız zaman sanki bizleri yanıltıyormuşçasına gerçekliğin ikna edici ve rahatsız edici derecede gerçekliğine dönüşmektedir.

Görsel 14. Edgar Muller, The Crevasse, Yüzey üzerine karışık teknik, August, 2008

Günümüzde kamusal alanda karşımıza çıkan ve graffitiden ayrılan sokak resimleri bulunmaktadır. Günümüzde Mural olarak da adlandırılmaya başlanan bu çalışmalarda yanılsama etkisi kullanılmıştır. 21. Yüzyıl sokak resimlerinde de sanatçılar şehir peyzajını kullanarak iki boyut üzerinde üç boyutlu bir algı yaratmaya çalışarak optik yanılsama yöntemini kullanmışlardır.

Edgar Muller adlı sanatçının da iki boyutlu bir yüzey üzerine üç boyutluluk hissiyatını illüzyon vari bir şekilde vermektedir. Perspektifi çok gerçekçi bir şekilde kullanarak derinlik ve algı yanılsaması yaratan çalışması esere bakan izleyicilerin sanki yürürken o çukur gerçekmiş hissiyatına kapılmalarına sebebiyet vermektedir.

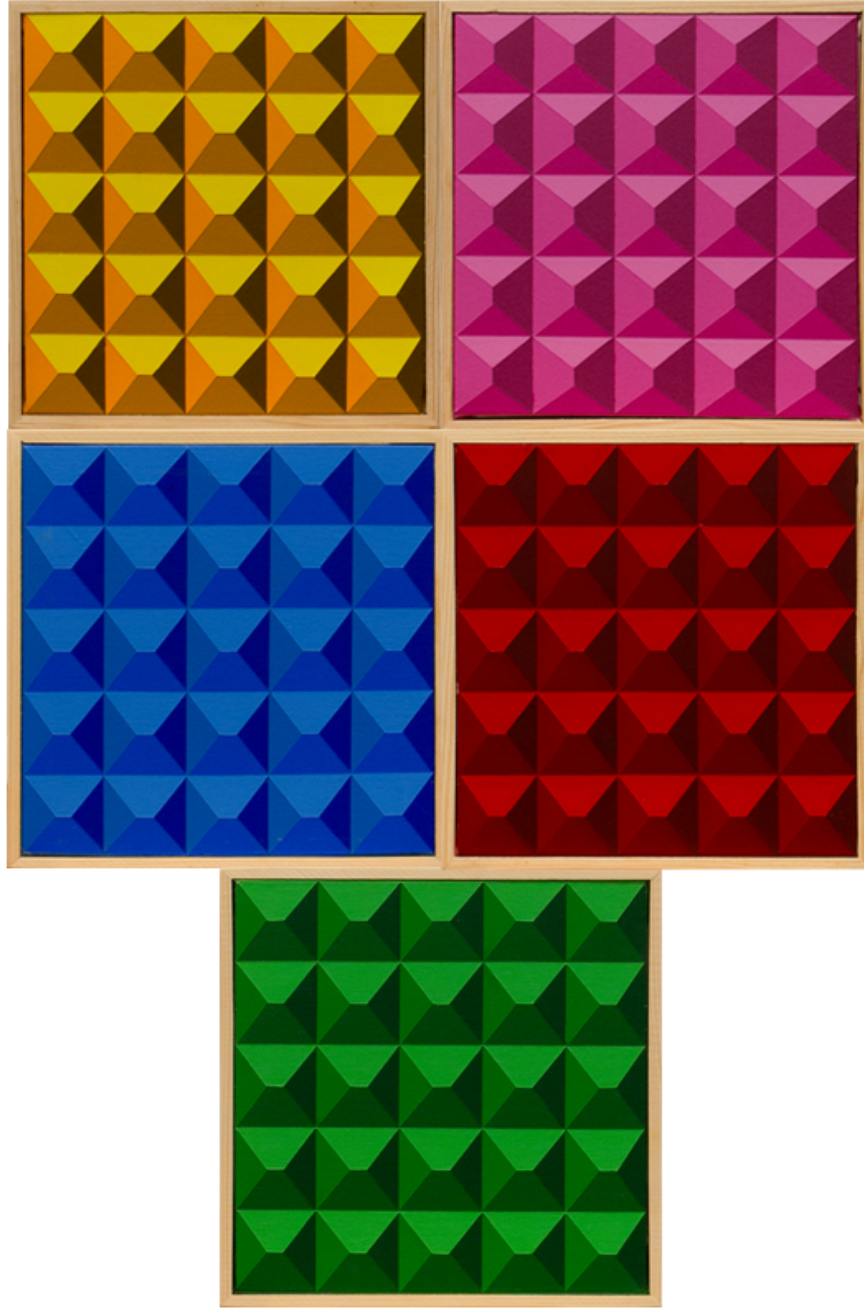
2. BÖLÜM: GÖRÜNTÜ ENFLASYONUNA KARŞI ALTERNATİF ARAYIŞLAR: İLLÜZYON EKSENİNDE KİŞİSEL UYGULAMALAR

Düzen ve düzensiz bir diyalektik içinde Op Art başlıklı bu tez çalışmasının bu bölümüne kadar ana hatlarıyla sanat tarihinde Op Art'ın plastik sanatlarla ilişkisi ve bağlantıları açıklanmıştır. Tez sürecine yayılan, bireysel sanat üretimine yön veren deneyimler ve araştırmaların sağlam bir kavramsal düzlemde ele alınması gerekliliği, tarafımda özümsemiş ve doğru olarak kabul edilmiş bilgilerin eleştirel bir bakışla yeniden değerlendirilmesinin, sanat pratiğinde kazanılmış alışkanlara ise yeni bir vizyon ile yaklaşmanın yolunu açmıştır. Bu başlık altında toplanan yapıtlar tezin konusu olan düzen ve düzensizlik (yerine belki kaos) ekseninde yer alan görsel çeşitlemelerden oluşmaktadır. Sözü edilen yapıtlar, gündelik yaşamın kaotik hızı, baskın görsel kültürün gürültüsü ve dağınıklığı karşısında biraz olsun yavaşlama ve hatta duraksama olanağı yaratacak bir yöntem arayışının sonuçlarıdır. Op Art'ın görme ve bakma rejimi düşünüldüğünde, illüzyonlar yaratacak kişisel resimlerin, sabit bir odak noktasından başlayarak, yaşamın kaotik akışı içinde duraksama anları yaratabilecek bir yaşam düşüncesi arayışından doğdukları da ifade edilebilir. Bu bağlamda teze konu olan resimlerim, hızlıca tüketilen imajların aksine, izlendiklerinde duraksama alanları oluşturarak karşılarında vakit geçirme isteği uyandırmayı amaç edinmektedirler. Bu yaklaşımın altında yatan ana düşünce çağdaş yaşamın bir çıktısı olan fiziki ve zihinsel dağınıklığın hayatı daha da zorlaştırdığı, bu zorluklar ile başa çıkma yöntemi olarak da sanatın dönüştürücü bir yönünün olabileceğine olan inançtır. Op Art'ın sistematik bir imge oluşturma yaklaşımı ve görsel kurulum açısından düzenli yapısı sözü edilen düzensizliğe karşı bir çözüm önerisi olarak akla yatkın görülmektedir.

21. yüzyılın küresel ölçekte etkili olaylarından birisi ve sonuçları bakımından belki de en sarsıcısı kuşkusuz Covid-19 pandemisidir. Salgın büyük ölçüde kontrol altına alınmış olmasına rağmen, kapanmanın (lockdown) kitleler üzerindeki psikolojik etkisinin henüz tam olarak anlaşılamadığını ileri sürmek de yanlış olmayacaktır. Kapanma süreci göz önüne getirildiğinde dijital içerik üretimi ve sosyal medya kullanımının ne denli yoğun olduğu ve hatta evlerindeki insanları meşgul etmek adına online eğitimden sergilere, sanal müze turlarından akademik toplantılara varıncaya kadar sayısız etkinliğe tanıklık edildiği akıllara gelecektir. İnternet kültürü ve dijital dünyanın yaşama dahil ettiği sayısız imaja bu dönemde daha da imaj katılmıştır, bu dönemi gösterme ve görülme enflasyonu dönemi olarak adlandırmanın yerinde olacağı kanısındayım. İmgeler ve imajlarla çevrili insan ister

istememez sözü edilen görsel yığıyla başa çıkabilmek adına görmezden gelmeyi tercih etmekte bu da izleme ve bakma alışkanlıklarımızı çoğunlukla olumsuz bir yönde dönüştürmektedir. Çağın karşımıza getirdiği çok renkli, ışıklı görsellere odaklanarak uzun süre bakmak yerine çoğunlukla hızla göz atma eğiliminin baskın tavır olduğu günümüzde, reklam panoları, Instagram'ın "post", "reels"leri ve "shorts" adlı kısa süreli görselleri odaklanma süremizi kısaltmışlardır. Bu bağlamda uzun metraj filmler yerine daha kısa süreli dizilere yönelmek, normal hızındaki videoları hızlandırarak izlemek gibi alışkanlıklar edinmemiz de bu durumu doğrular niteliktedir. Buradan hareketle çalışmada önerilen görselliğin, bir şekliyle bu duruma tepki olarak imgeler karşısında uzun vakit geçirmeyi teşvik ediyor oluşu tezin bu bölümünde görüntü enflasyonuna karşı alternatif arayışlar olarak tanımlanmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Tez süresince yapılmış olan resimlerde asıl ortaya Yanılsama üzerine odaklanmış olan bu çalışmalar zaman içerisinde hem görsel bir doyum açısından çeşitlenmiş hem de anlam olarak derinleşmiştir. Sanat yapıtlarının oluşturulma sürecinde görsel açıdan anlık da olsa kişiyi odaklamaya ve algılarıyla oynamaya yönelik çeşitli algoritmalar üretilmeye çalışılmıştır.

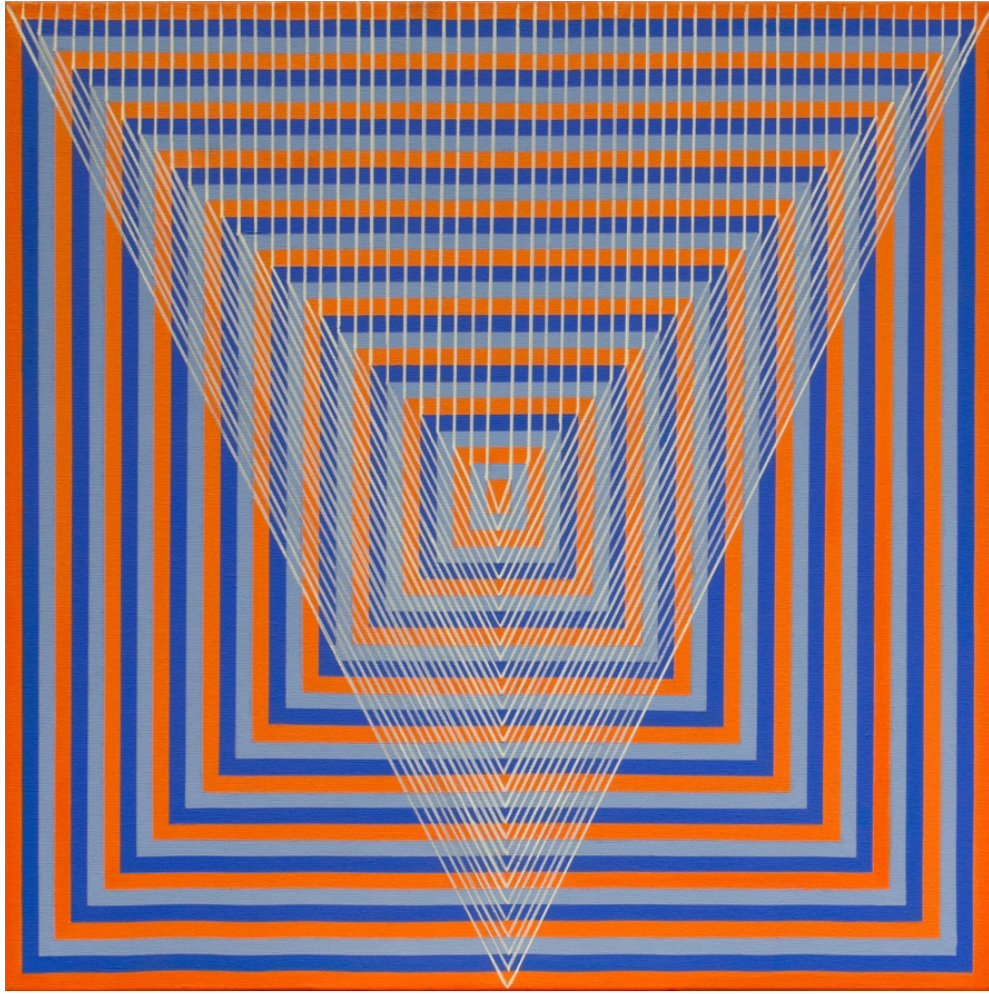
Yaşamın ve onun yorumlarından yansıyan görselliğin karşısında olduğu ileri sürülen alternatif tavır ile ifade edilmek istenen, kontrolsüz görsel veri akışı karşısında fiilen durmaktır. Buradaki durma, yapıtlarıma bakan kişinin bakışını sabitlemesi ve yoğun bir odaklanmayı ifade etmektedir. Eserle karşılaşan izleyici sabit bakışının bilincinde olarak aktif bir çözümleme sürecine girmesi burada temel hedeftir. Bu koşul sağlandığında bilinçsiz bir tüketim yerine, bakılan imgenin içinde illüzyon aracılığıyla beliren yeni ve bilinçli kavrayışların oluşması sağlanabilmektedir. Bu bağlamda tezde yer alan çalışmalar aracılığıyla izleyicilerin gösteri eksenindeki hayatın yapaylığından sıyrılmaları, benzerlik karşısın da bireysel farklılıkları kucaklamaları ve bu bağlamda yaşama dair bir nebze de olsa farkındalık kazandırılması amaçlanmıştır.

Görsel 15. Elifnur Okta, *İçbükey*, Tuval üzerine akrilik boya, 25x25 cm. 2024.

Sanat pratikleri üretim aşamasında kullanılan üçgen ve çokgen formları sistemli bir dil olarak benimsenmiş, yönlendirilmiş ve bu bağlamda bütünü ele almaya odaklanmıştır. Eserde monokrom renkler geometrik formlar ile birleştirilerek kafa karıştırıcı bir etki yaratılmaya çalışılmıştır. Genel olarak hayatın bütün koşurmacası içerisinde durup düşünmek ve bir resim karşısında beklemenin resimde nelerle ilişkilendirildiğini anlatmak ile yola çıkılan bu çalışmalarda seri halinde bir bütünlük yakalanmaya çalışılmıştır. *İçbükey* (Görsel 14) çalışmalarda ifade edildiği şekliyle izleyicinin durup bir sanat yapıtı

karşısında vakit geçirmesini sağlamak amacıyla bu resimde derinlik etkisi, perspektif, biçim ve gibi elamanlar gözetilerek bir araya getirilmiştir.

Görsel 16. Elifnur Okta, *Simetri Çukuru*, Tuval Üzerine Akrilik Boya ve Akrilik Kalem, 60x60 cm. 2021.

Simetri Çukuru isimli resimde (Görsel 16) alt planda kalan renklerin iki boyutlu bir yüzey üzerinde belirli bir renk teması ve renkler arasında belirli bir düzene sabit kalan karelerden oluştuğu gözlemlenmektedir. Alt planda kalan renklerin üzerine üçgen formu kullanılarak çizilmiş olan çizgiler düz zemine ters etki yaratıp tersine perspektif kuralına benzerlik gösterilerek oluşturulan örüntü sanki içe doğru gidiyormuş izlenimini izleyici de

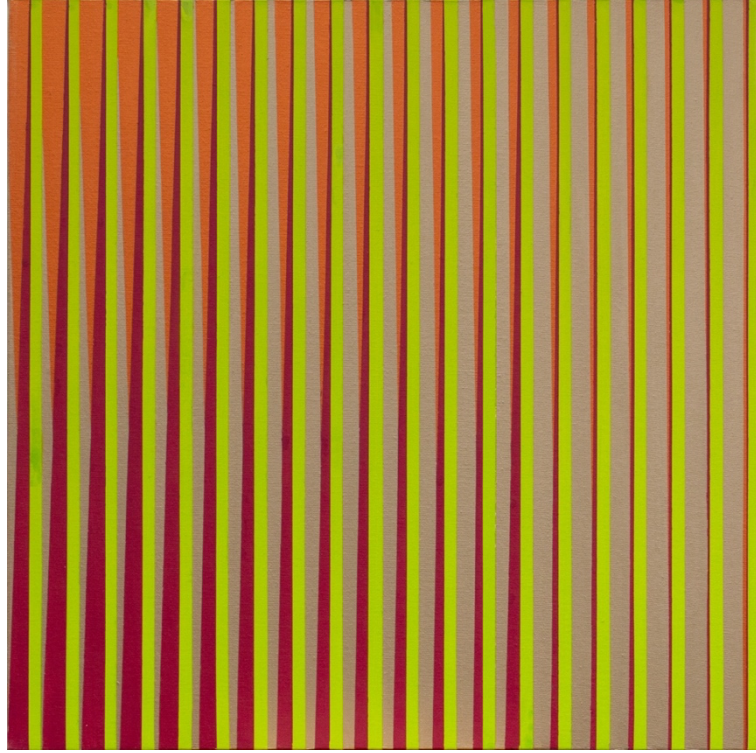
uyandırmaktadır. İzleyici esere baktığı zaman bir algı kayması ve ters etki görmesi ile içbükeyi de kompozisyona dahil ederek renklerin etkisi ile derinlik algısı yaratılmasından ve izleyicide aynı zamanda algı yanılsamasına sebebiyet vererek farklı bir boyut oluşturması amaçlanmıştır.

Görsel 17. Elifnur Okta, *Kaotik Küpler*, Tual Üzerine Akrilik Kalem, 70x70 cm. 2020.

İki boyut üzerinde boya ve tual kullanarak *Kaotik Küpler* (Görsel 17) izleyicinin dünyasına girmesini ve göz yanılsamasını paylaşmak istemektedir. Ancak gerçek dünya iki boyutlu değildir ve sanatçı yüzeyde üç boyutlu bir etki yaratamaz. Bu sorun üzerinde düşünüldüğünde bu sorunun çözümü yanılsamadır. İki boyutlu yüzeyde üç boyutlu dünyayı temsil etmek için sanatçı, uzay, derinlik ve hareket izlenimi yaratan illüzyon algısı kullandı. Aynı etki benzer nitelik taşıyan Fütürizm akımına da atıf yapmaktadır. Belirli bir

bakış açısında bakıldığında (Görsel 17) görsel olarak kafa karıştırıcı, karmaşık ve kaotik dünya düzenine bir gönderme niteliği taşımaktadır. (Görsel 17) Eser üç boyutlu yanılsama yaratan bir perspektif hilesini de izleyicilere sunmaktadır.

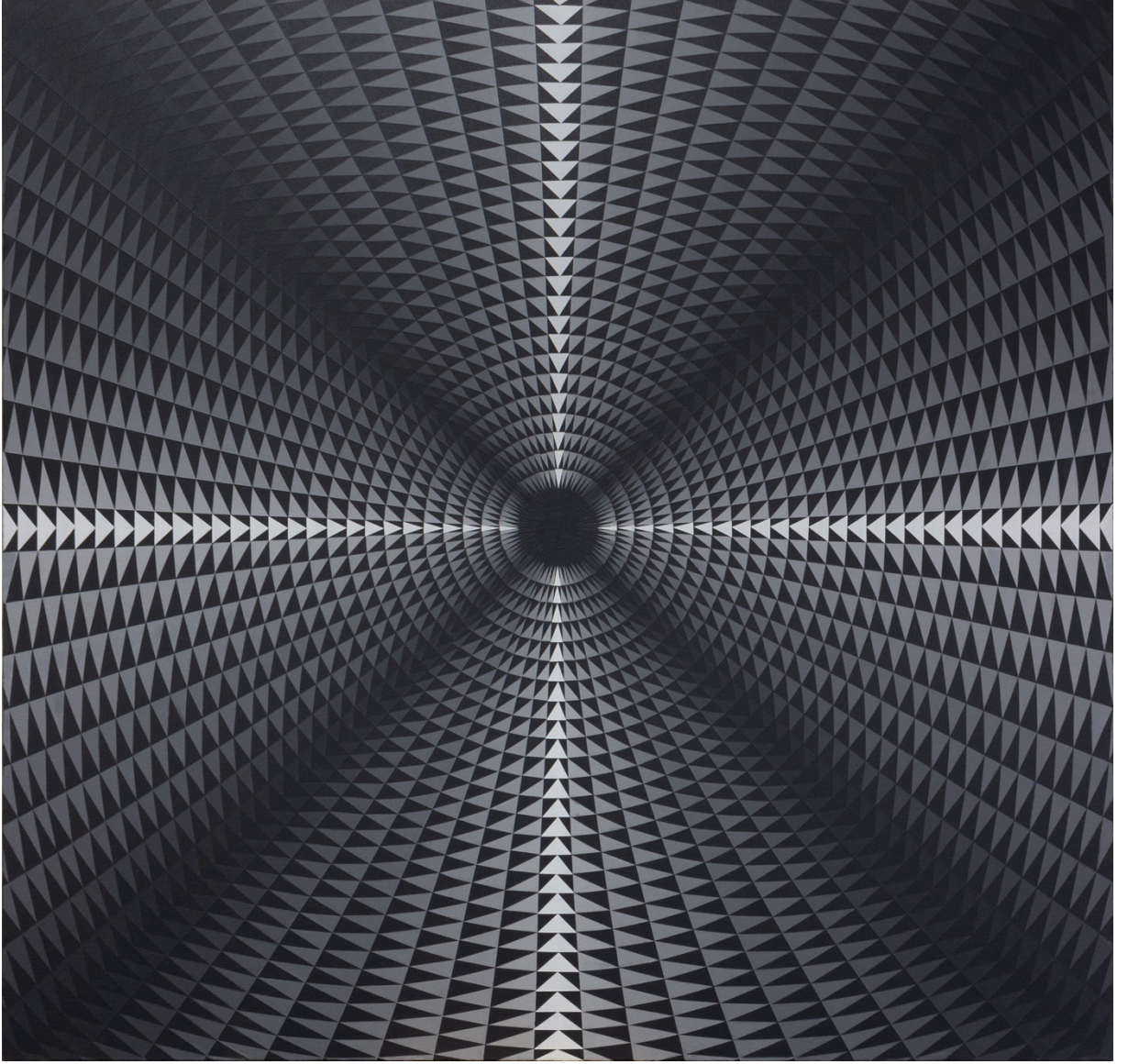
Görsel 18. Elifnur Okta, *Geçiş*, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 60x60 cm.2020.

Açık ve koyu renklerin etkisi ile belirli bir düzene sahip olarak ilerleyen biçimsel çizgiler, gözün baktığı zaman belirli bir alana odaklanması yerine titreşimler elde edip tuval üzerinde gezinmesine sebebiyet vermektedir. Tıpkı Bridget Riley'in resiminde olduğu gibi (Görsel 19) birebir aynısı olmasa da şu an açıklanan bu çalışmada benzer bir kompozisyon ve şekillendirme yöntemi kullanılarak Riley'in eserinde olduğu gibi benzer bir stratejinin varlığından söz edilebilir.

Görsel 19. Bridget Riley, *Orient IV*, Tuval Üzerine Akrilik, 223 x 323 cm. 1970.

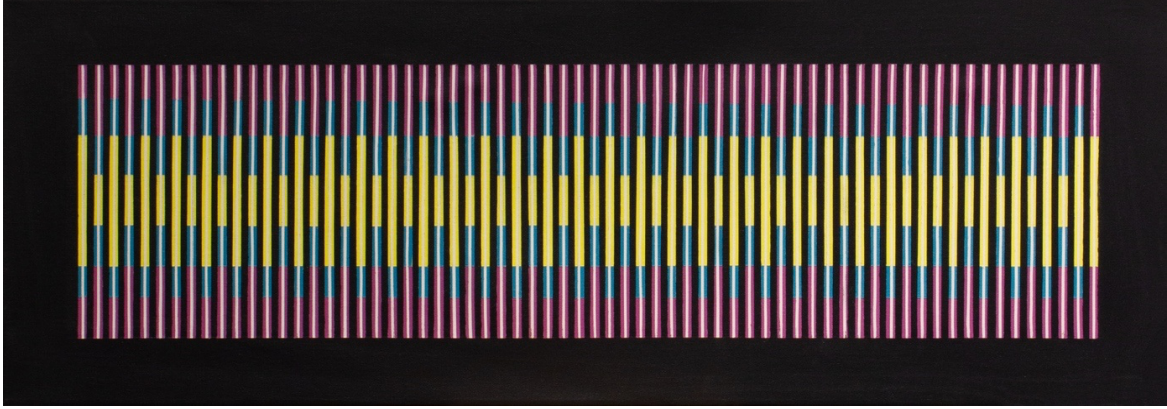
“Görmek, tanımak ve yeniden yaratmakla istediğim şeye yaklaşamadım, bu yüzden problemi kafasında tuttum. Kareler, dikdörtgenler, üçgenler ve ortaya çıkardıkları hisleri incelemeye başladım... Benim çalışmamın herhangi bir edebi dürtüye bağlı olduğu ya da açıklayıcı bir niyetinin olduğu doğru değil. Tuval üzerindeki işaretler, resmin yapısını oluşturan bir dizi ilişkide yegâne ve temel ajanlardır.” (Bridget Riley)

Görsel 20.Elifnur Okta, *Döngü*, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 110x115 cm. 2020.

(Görsel 20) *Döngü* isimli tuvalde tam ortadan bakıldığı zaman geometrik şekillerin kullanılması ile odak tam ortaya çekilmeye çalışılmıştır. Odağın ortadan ayrılması durumunda göz etrafta dengesiz bir şekilde gezinmeye başladığı andan itibaren bir yanılsama durumu ortaya çıkarak, derinlik ve sistematiklik dağılmaya başlamaktadır. Bu algıda iki geometrik biçimin aynı anda algılanmasına yol açarak kafa karışıklığına sebebiyet vermektedir. Yüksek kontrastlı siyah ve beyaz olan desen ve çizginin tekrarının kullanılması hareket yanılsaması yaratmak için kullanılan bir yöntem olarak tercih edilmiştir. Sanat belli bir ölçüde optik yanılsamaya dayalı bir olguyken, Op (Optik) Sanatı normal algı süreçlerini karıştırmak için optik fenomenlere özellikle başvurmuşlardır.

Siyah-beyaz kesin geometrik şekillerden ya da birbirine geçmeli renklerin yan yana gelmesiyle ortaya çıkan Op Sanat resimleri, hareketli etkiler, hareket ya da geç izlenimler doğurarak titreşen, göz kamaştırıcı ya da yanıp sönen görüntüler doğuruyordu. (s.10).

Görsel 21. Elifnur Okta, *Step by Step*, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 30x90 cm. 2022.

Düzen, bir düzen içindeki unsurlar arasındaki uyum ve dengeyi ifade eder. Düzensizlik ise kural ve düzenin bilinçli olarak ihlal edildiği durumları ifade edebilir. Bu açıklamaya örnek verecek olursak adımlar belirli bir düzen sarmalında ilerleme sağlamaktadır. O düzeni bozduğumuzda bir takılma durumu yaşanır ve halk dilinde “tökezleme” olarak ifade edilen durum gerçekleşmiş olur. Resmin en son adımında düzen bilinçli bir şekilde ihlal edilmiş ve bir tıkanma durumu yaşanmıştır. *Step by Step*i simli eser (Görsel 21) ritmik olarak bir piyano tuşuna benzer olsa dahi renk oyunlarının yanılsama etkisini izleyicinin üzerinde düşünsel olarak bir keyif hissettirmektedir.

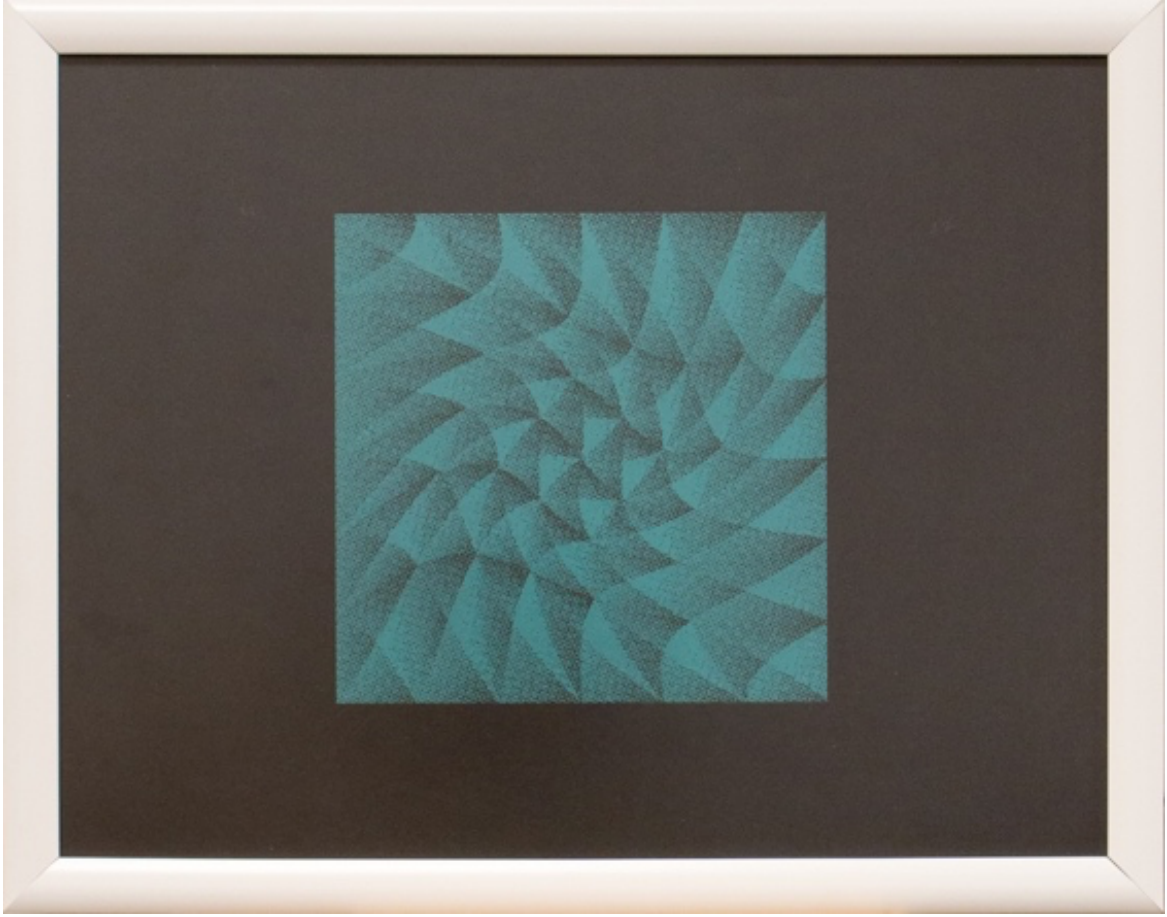
Görsel 22. Elifnur Okta, *Dalga*, Serigrafi Baskı, 35 x 50 cm. 2024.

Serigrafi baskı yöntemi ile yapılmış olan *Dalga* isimli çalışmalarda (Görsel 22) yüzey üzerinde farklı renk kağıtlarla yapılan denemelerde illüzyon etkisinin değişip değişmediği görmek amacıyla alt katmanda farklı renkler kullanılmıştır. Belirli biçimlerin tekrardan oluşması ve çizgilerin daralıp sıkışması ile göz odaklandığı zaman sanki biçimlerin yönleriyle beyne gönderdiği sinyaller sayesinde titreşimler oluşuyor gibi görülmektedir. Op Sanatın doğasında var olan illüzyon etkisini (Görsel 22) çok etkin bir şekilde izleyici gözlemlemektedir.

Görsel 23. Elifnur Okta, *Paralel Denge*, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 20x20 cm.2024.

Aynı boyut ve etkideki *Paralel Denge* isimli seri çalışmalarını birim tekrarlarından yola çıkılarak çoğaltma üzerine kurgulanmış, renklerin tuval üzerinde zıt etkileri de izleyici üzerinde algı sınırlarını zorlayan yenilikçi bir dil kullanmak amacıyla tasarlanmıştır. Yanılsama ve algılama farklılıkları yan yana getirildiği zaman izleyiciyi etkin bir biçimde etkileyecek vurucu bir kompozisyona sahiptir. Görsel açıdan olabildiğince minimal bir tasarım öğeleri kullanılarak soyut biçim pratiklerinin uygulanması amaçlanmıştır.

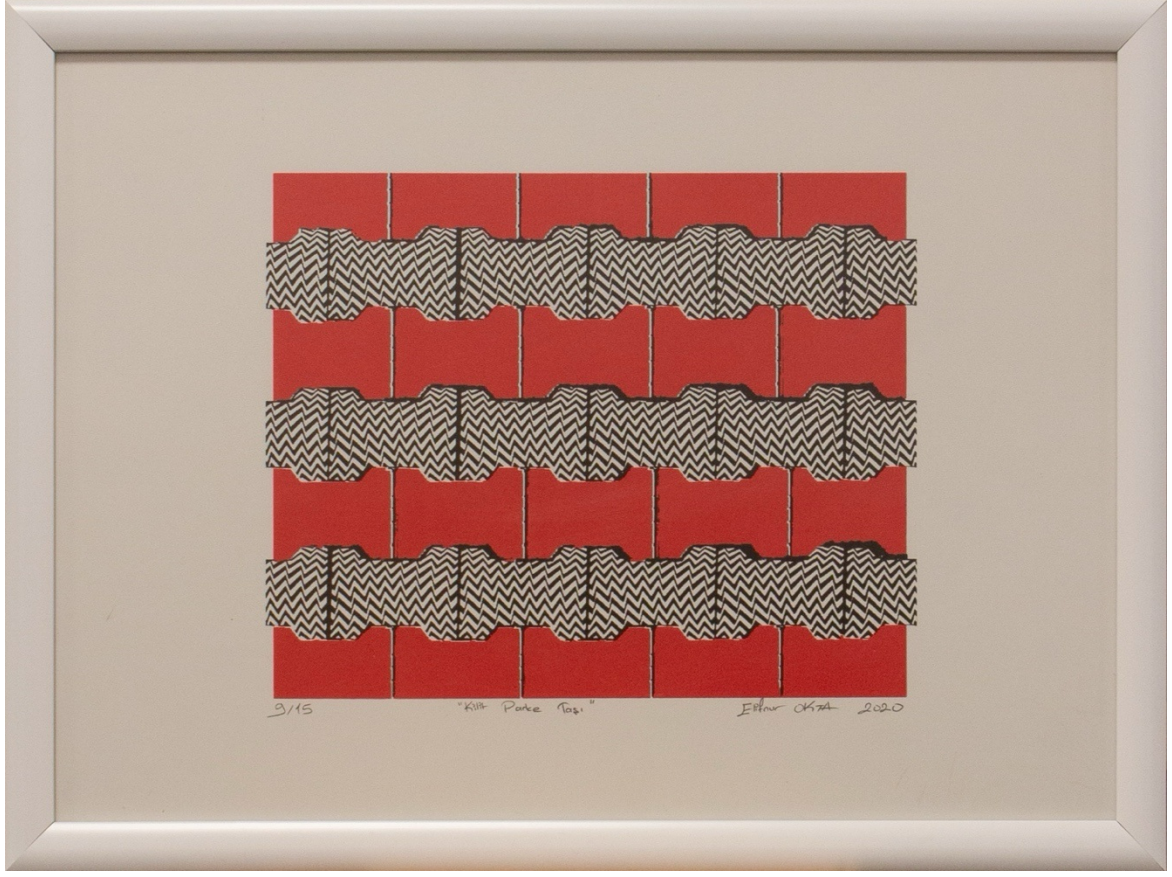

Görsel 24. Elifnur Okta, *İçsel Döngü*, Serigrafi Baskı, 35x50 cm.2024.

İçsel Döngü adlı esere bakıldığı anda, oluşturulmuş olan formların yüzey üzerinde iki katman halinde bulunması ilk etapta izleyicide odaklanmayı amaç edinmektedir. Üçgen formlar kullanılarak soyut bir illüzyon etkisi yaratılmıştır. Op sanatın illüzyon, hareket ve derinlik hissi veren özellikleri, birbirini tekrar eden üçgen formlarının kullanılmış olması ile derinlik hissiyatını iyice vurgulamaktadır. İzleyici gerçeklik algısı ve hayal gücü arasında gidip gelerek, içsel döngünün sonsuzluğunda hareket eden formlardan yola çıkarak eser kendi yolculuğunu keşfetmeye davet etmektedir.

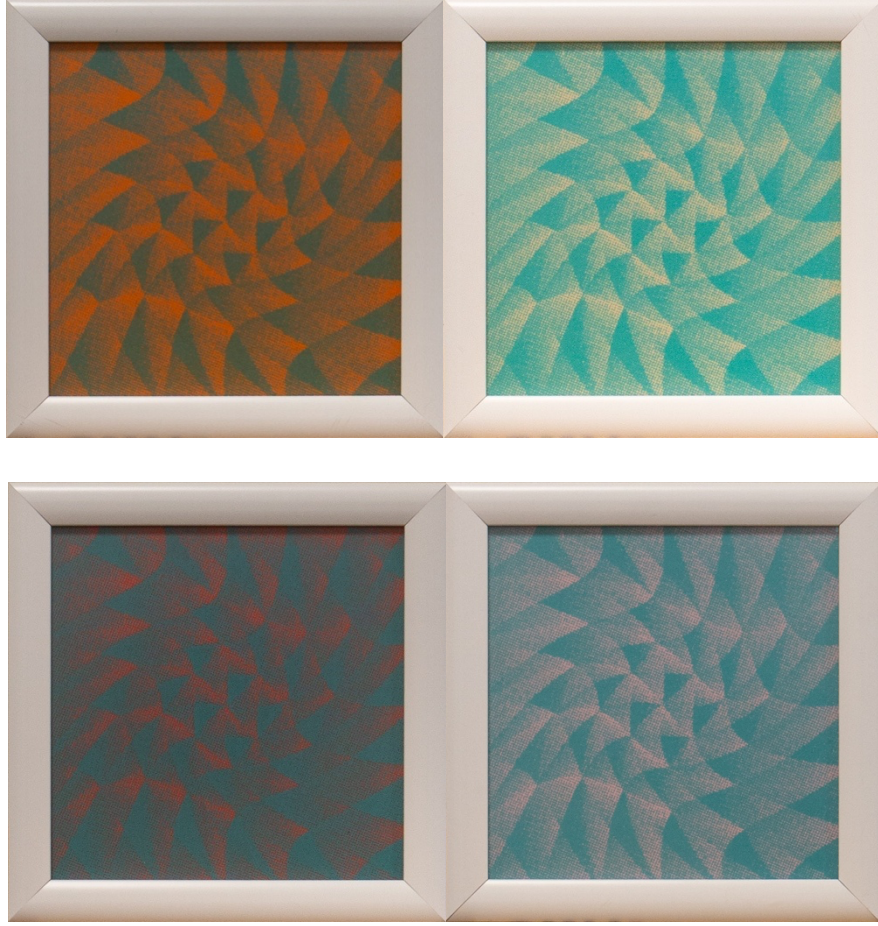

Görsel 25. Elifnur Okta, *İçsel Döngü*, Serigrafi Baskı, 35x50 cm.2024.

Görsel 26. Elifnur Okta, *Kilit Parke Taşı*, Serigrafi Baskı, 35x50 cm. 2020.

Gündelik yaşantıda üzerine basılıp geçilen bir parke taşının sanat nesnesi halinde kullanılması fikriyle yola çıkılan bu eserde, kafa karıştırıcı, yanılsamaların da kullanıldığı bir görsel olarak ele alınmıştır. Belirli bir düzen içerisinde kurgulanmış olan renk, desen, biçim gibi kombinasyonların bir arada kullanıldığı eser, gündelik hayatta sıklıkla karşılaştığımız bir nesnenin üzerine konumlandırıldığında algı ve seçicilik konusunu bir resim aracına dönüştürme konusunda doğrudan bir Op Art bağlamında ele alınmıştır.

Görsel 27. Elifnur Okta, *İçsel Döngü*, Serigrafi Baskı, 20 x 20 cm.2024.

Sarmal bir şekilde kompozisyon oluşturulmuş olan *İçsel Döngü* isimli çalışmalarda odak noktaları aynı yere konumlanmış olan bir dizi kare formuna büründürülmüş bütün biçimidir. Buradaki (Görsel 27) görsel yanılsamanın odak noktasındaki çözümler geri planda kalan hareketi düz bir zeminde nesnel gerçeklik argümanını bizlere sunmaktadır. Tıpkı uzaydaki nesnelerin formlarını bizlere hatırlatırcasına gerçeklik algısının sanat eserinde yeniden betimlenmesini sağlamaktadır.

SONUÇ

Düzenli ve Düzensiz Bir Diyalektik İçinde Op Art başlıklı tez çalışmasında yer alan çalışmaların ve resimlerin odak noktası illüzyon ve göz yanılsamasını temel alan araştırmalara dayanmaktadır. Sanat tarihine geniş bir bakış açısıyla bakıldığı zaman, Op-Art, Soyut Dışavurumculuk ve Kübizm gibi akımlarda görüldüğü üzere daha soyut ve geometrik altyapılı olan tavrı benimsemiş ve bilinçaltındaki imgelerin soyutlamalarını bu akımların daha önce yapmamış olduğu illüzyon etkisini ile ortaya koymuştur. Op Art aynı zamanda İzlenimcilik, Süpramatizm, Konstrüktivizm ve Fütürizm gibi sanat akımlarının da izlerini yapıtlarda taşımaktadır. Teknik ve biliminde birleştirilerek kullanıldığı eserlerdeki yaklaşımlar izleyicisine, onunla bütünleşip, eserleri yorumlama ve keşfetme fırsatını tanımaktadır. Bölümlerde genel olarak illüzyon, göz yanılsaması, sistematik yapı gibi kavramlardan yola çıkılarak araştırmalar yapılmış olup sanat tarihinde birçok farklı sanatçının kendine özgü bu kavramları eserlerinde kullandığı ve kendilerince farklı yorumladıkları görülmüştür. Çalışmaların genel olarak özetlenmiş olan 3. Bölüm ve tezin son kısmında bulunan Görüntü Enflasyonuna Karşı Alternatif Arayışlar: İllüzyon Ekseninde Kişisel Uygulamalar adlı bölümde yapılmış olan her bir çalışma bilinçli bir şekilde yapılan yanılsamalar (göz yanılsaması, illüzyon) üzerine kuruludur. Op Art sanat akımı büyük bir iddia ile ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonrasında sürekliliği sağlayamamıştır. Günümüzde bunu bir strateji olarak tez kapsamındaki işlerde, yaşamın hızlı akışı karşısında duraksama anları yaratacak bir araç olarak ele alınmıştır. Bölüm içerisinde yapılmış olan çalışmalar hem 1960' lı yıllara benzerlik göstermekte hem de günümüz ekseninde bir esere durup bakma halinde çok fazla vakit ayıramamaya bir atıf olarak daha etkili bir yaklaşım ve farkındalık oluşturmayı destekler nitelikte olduğu savunulmaktadır.

Günümüz dijital dünyası iki boyutlu görsellikten daha çok, dokunulabilir ya da hareket ve derinlik algısının yaratıldığı üç boyutlu tasarımlara ihtiyaç duymaktadır. Teknolojiyle birlikte sınırlı sayıda Op-Art sanatçısının açtığı yolda yeni çalışmaların durmaksızın sürmesi sevindirici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. (s.254).

Op Sanat izleyicinin katılımı ile tamamlanmaktadır. Bu şekilde üretilmiş olan eserler de tam anlamıyla seyirciyi sorgulamaya sevk eden bir dizi kurallar bütünü temsil etmektedir. Bu tez kapsamı içerisindeki eserler, izleyicisinin üzerinde düşünme ve algılama

süreçlerini irdelemeye, yanılısamanın doğasını sorgulamaya sevk etmektedir. Benim bu dört yıllık yüksek lisans serüvenimde illüzyon ve görsel algı argümanları ile başladığım araştırma ve üretim süreçlerinin sonucunda geldiğim noktada sanat yapıtlarımın iki boyutlu bir yüzey üzerinden artık mekânın da işin içerisine katıldığı bir istikamete evrilmesi gerektiğini düşünmekteyim. Bu bağlamda artık sadece küçük veya birbirinin devamı varyasyonları olan tekrar eden tuvaler yapmak yerine işin içerisine farklı bir boyut katmak amacı ile mekânın da işin daha dinamik bir parçası olarak entegre edildiği, gün ışığının geçirgen malzemeler ile deneyimlenmesi gereken çalışmaların yapılmasının gerekliliği saptanmıştır.

KAYNAKLAR

Antmen, Ahu. (2014). “20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar” Sel Yayıncılık, İstanbul.
Uğur, Engin, “Op-Art (Optik Sanat) Akımının Görsel Algı ve Grafik Tasarım Kavramları Açısından Tanımlanması” Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 17, Ocak 2019.

Çınar, Bülent. (2007). Açık Alan Heykelinde Plastik Çözümlemelere Etkisi Açısından İzleyici Yapıt İlişkisi, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanatta Yeterlik Tezi, Doç. Dr. Fatma Akyürek.

Dampsey, A. (2007). “Modern Çağda Sanat Üsluplar Ekoller Hareketler, (O. Akınhay, Çev.) Akbank Kültür ve Sanat Dizisi:75. İstanbul.

Gece, Şule. (2020). “Modern ve Post modern Dönemlerde SOYUT SANAT Felsefesi” Cem Yayınevi, İzmir.

Germaner, Semra. (1997). 1960 Sonrası Sanat, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2154261>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2558346>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2864015>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/af/All_Gizah_Pyramids.jpg

<https://weburbanist.com/2008/10/22/architectural-optical-illusions-distortions-designs/>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/7/7f/Picasso_Guernica.jpg

https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Route_de_la_Montagne_Sainte-Victoire,_par_Paul_C%C3%A9zanne_208.jpg

<https://moa.ubc.ca/2018/09/a-closer-look-at-kene-design-in-arts-of-resistance/>

<https://www.artsy.net/artwork/lee-wagstaff-samarium-1>

https://leewagstaff.com/art_archive/

https://it.wikipedia.org/wiki/Camera_degli_Sposi#

[https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ambassadors_\(Holbein\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ambassadors_(Holbein))

[https://tr.wikipedia.org/wiki/EI%C3%A7iler_\(tablo\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/EI%C3%A7iler_(tablo))

<https://weburbanist.com/2008/10/22/architectural-optical-illusions-distortions-designs/>

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Escaping_criticism-by_pere_borrel_del_caso.png

<https://www.gettyimages.com/photos/street-art-artist-edgar-mueller-paintings>

<https://www.berardocollection.com/?sid=50004&CID=102&work=486&lang=en>

<https://wannart.com/icerik/8238-op-art-hakkinda-ne-biliyoruz-op-art-ve-3-temsilcisi>

Sırmalı, E. (2019). Çağdaş Sanat'ta Yaratım Süreci Olarak Manipülasyon. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Tuğal, AVCI, Sibel. (2018). "Oluşum Süreci İçinde OP ART" Hayal Perest yayınevi, İstanbul.

Worringer, Wilhelm. (2017). "Soyutlama ve Duyumsama, TekhneYayınları, İstanbul.

Worringer, Wilhelm. (2017). "Soyutlama ve Duyumsama, Tekhne Yayınları, İstanbul.

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez/Sanat Çalışması Raporu Yazım Yönergesi 'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez/Sanat Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez/Sanat Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

26/06/2024

Elifnur OKTA

Yüksek Lisans
Tez Çalışması Raporu Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez/Sanat Çalışması Raporu Başlığı: Düzenli ve Düzensiz Bir Diyalektik İçinde
Optik Sanat

Yukarıda başlığı verilen Tez/Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
26.06.2024	43	56260	25.06.2024	18	2404948461

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih 26/06/2024)

Elifnur OKTA

Öğrenci No.: N20138864

Anasanat/Anabilim Dalı: Resim

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Dr. Öğr. Üyesi Engin ESEN

**Master's
Thesis Report Originality Report**

HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of FineArts

Title: Optical Art In A Balanced And Unbalanced Dialectic

The whole thesis/art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
26.06.2024	43	56260	25.06.2024	18	2404948461

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size upto 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (date 26/06/2024)

Elifnur OKTA

Student No.: N20138864

Department: Painting

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
x			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED

(Dr. Öğr. Üyesi Engin ESEN)

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporumun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan vesahiplerinden yazılı izninalınarak kullanılması zorunlu metinleriyazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)

Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

26.06.2024

Elifnur OKTA

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmasını ş ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

